

MARLENA PECYNA, FRYDERYK ZOLL*

ZAŁOŻENIA PROJEKTU STRUKTURY CZĘŚCI SZCZEGÓŁOWEJ ZOBOWIĄZAŃ. W POSZUKIWANIU NOWEGO MODELU

I. ZAGADNIENIA WSTĘPNE: CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA ZOBOWIĄZAŃ NA TLE CAŁEJ KSIĘGI ZOBOWIĄZAŃ

Problem układu części szczegółowej zobowiązań stanowi poważne zadanie legislacyjne. Obecny układ kodeksu cywilnego nie jest wolny od chaosu. Wprawdzie formalnie kodeks nie zawiera podziału na część ogólną i szczegółową zobowiązań, ale podział taki jest wyraźny. Jest on jednak niekonsekwentny. Część ogólna powinna zawierać reguły wspólne dla wszystkich obowiązków obligacyjnych, niezależnie od ich źródła, obejmując także przepisy regulujące skutki naruszenia wszelkich zobowiązań wspólne dla różnych rodzajów zobowiązań. Część szczegółowa powinna zawierać przepisy obejmujące różne źródła zobowiązań, w tym stanowiące w miarę potrzeby normy ogólne, ale tylko po stwierdzeniu, że istniejące odmienności uzasadniają wprowadzanie norm szczególnych.

Obecna część szczególna poza typami umów zawiera przepisy regulujące prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia¹, a także normy ogólne dotyczące papierów wartościowych² i innych znaków legitymacyjnych. Większość regulowanych typów umów zawiera rozległe autonomiczne regulacje o wykonaniu i naruszeniu zobowiązań, a niekiedy także o zawarciu umowy lub o jej zakończeniu. Natomiast w części

* Dr Marlena Pecyna, adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego Uniwersytetu Jagiellońskiego, członkini Ośrodka Koordynacyjnego Szkół Praw Obcych UJ i Polsko–Niemieckiego Centrum Prawa Bankowego UJ. Dr hab. Fryderyk Zoll, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego.

¹ Art. 752–757 k.c.

² Art. 921⁶–921¹⁶ k.c.

ogólnej zobowiązań znajdują się między innymi przepisy regulujące czyny niedozwolone³ lub bezpodstawne wzbogacenie⁴.

Należałoby postulować, aby przepisy regulujące źródła zobowiązania łącznie z przepisami o zawarciu umowy, prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia i przepisy regulujące prawo papierów wartościowych znalazły się w jednym miejscu. Być może księga regulująca zobowiązania powinna mieć wyraźnie zarysowane trzy części. Obok przepisów wspólnych dla wszystkich rodzajów zobowiązań oraz części obejmującej źródła powstania zobowiązań powinna być część odnosząca się do poszczególnych stosunków umownych.

Przedstawiamy tekst, który stanowi próbę poszukiwania nowego modelu struktury części szczegółowej zobowiązań, uwzględniającego konieczność wyeliminowania wad obecnej systematyki kodeksowej, dostosowania do projektowanej części ogólnej kodeksu cywilnego oraz części ogólnej zobowiązań, a także odpowiadającego na wyzwania współczesnej kodyfikacji. Ten ostatni aspekt związany jest z rolą kodeksu cywilnego w systemie prawa krajowego w ramach integracji europejskiej, która, o ile ma być znacząca (zgodnie z kontynentalną tradycją kodyfikacji), to powinna być otwarta na możliwość zmian lub uzupełnienia w ten sposób, aby przez to nie degenerować struktury regulacji kodeksowej i nie wprowadzać systematycznego oraz merytorycznego chaosu, o którym była mowa wyżej.

II. CELE REGULACJI CZĘŚCI SZCZEGÓŁOWEJ ZOBOWIĄZAŃ

Część szczegółowa zobowiązań, obejmując poszczególne typy umów, zawiera cały katalog swoistych „mikrosystemów” prawa zobowiązań. Jest to dość skomplikowany system o nierównomiernym poziomie regulacji. Pewne uregulowania, jak na przykład w polskim kodeksie cywilnym dotyczące sprzedaży, umowy o dzieło, umowy zlecenia, także umowy najmu, pełnią funkcje „małych” części ogólnych dla zbliżonych typów umów. Stosowanie takich „mikroczęści ogólnych” odbywa się w oparciu o system odesłań⁵. Na to nakłada się stosowanie części ogólnej zobowiązań, co tworzy stosunkowo nieprzejrzysty system⁶.

Typizacja umów ma kilka funkcji⁷. Szczegółowa regulacja danego typu umowy pozwala na łatwiejsze stosowanie przepisów dostosowanych do danej postaci

³ Art. 415 i n.

⁴ Art. 405 i n.

⁵ Zob. niemiecki kodeks cywilny; W. Boecken: *BGB — Allgemeiner Teil*, Stuttgart 2007, § 2, nb 48–50.

⁶ W kwestii wad systemu opartego na odesłaniach zob. D. Medicus: *Allgemeiner Teil des BGB*, Heidelberg 2010, § 6, nb 32 i n.; R. Bork: *Allgemeiner Teil des BGB*, Tübingen 2006, § 2, nb 83 i n.

⁷ Zob. szerokie opracowanie: M. Sośniak: *Zagadnienia typologii i systematyki umów obligacyjnych*, Katowice 1990, s. 9 i n.; Z. Żabiński: *Systematyka umownych stosunków prawnych pod względem treści*, *Studia Cywilistyczne* 1972, nr XIX, s. 9 i n.

umowy występującej w praktyce. Regulacja tego rodzaju w teorii ułatwiać miała zawieranie umowy, stanowiąc swojego rodzaju „wzór umowy” pomagający stronom obniżyć koszty transakcji⁸. Ponadto regulowane typy umów wyrażają określony przez ustawodawcę model „słusnościowy”, dając podstawę między innymi do oceny abuzywności niedozwolonych klauzul umownych.

Zawarty w kodeksie cywilnym model części szczegółowej zobowiązań nie odpowiada jednakże wyzwaniom współczesności. Niektóre problemy związane ze stosowaniem części szczegółowej stanowią wynik zmian rzeczywistości gospodarczej⁹, niektóre istniały już u źródła i są skutkiem pierwotnie przyjętych założeń.

Typy umów zawarte w części szczegółowej w zasadzie nigdy nie odpowiadają rzeczywistości zawartej między stronami umowy. Trafna jest obserwacja uczyniona przez B. Gawlika¹⁰, że poszczególne umowy są jedynie bardziej lub mniej zbliżone do ich ustawowego wzorca i modelu. W dzisiejszych czasach kwestia ta staje się o wiele bardziej doniosła. Dzieje się tak ze względu na coraz bardziej dynamiczne życie gospodarcze, które w coraz mniejszym stopniu opiera się na umowach sprzedaży i jej pochodnych¹¹, a zaczyna być zdominowane przez umowy, w których istotnym komponentem jest świadczenie usług¹². Ujęcie tych stosunków prawnych w tradycyjne „klasyfikujące” ramy jest bardzo trudne, a ich heterogeniczność utrudnia dodatkowo tworzenie adekwatnych typów umów.

Ścisłe „klasyfikujące” ujęcie typów umownych, w których dominującą rolę odgrywają usługi, będzie zawsze nieadekwatne do bardzo szybko zmieniającej się praktyki gospodarczej. Nie oznacza to zbędności dostosowanej do usług regulacji. Musi być ona jednak stosunkowo otwarta.

„Otwartość” regulacji jest niezbędną cechą systemu, który ma zachować pewną stabilność i być w jakimś przynajmniej stopniu odpornym na dezaktualizację¹³. Tego rodzaju „otwartość” systemu jest również niezbędną cechą przypadku porząd-

⁸ Ch. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke, H. Beale, J. Herre, J. Huet, M. Storme, S. Swann, P. Varu, A. Veneziano, F. Zoll: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Outline Edition, München 2008, Principles 58, s. 96.

⁹ Zob. http://ec.europa.eu/inteNbal_market/top_layer/index_19_en.htm; R. Schulze: *New Challenges in Contract Law* (w:) R. Schulze: *New Features in Contract Law*, München 2007, s. 1 i n.; R. Bork: *Allgemeiner Teil...*, *op. cit.*, § 2, nb 50.

¹⁰ Zob. B. Gawlik: *Pojęcie umowy nienazwanej*, *Studia Cywilistyczne* 1971, t. XVIII, a także B. Gawlik: *Umowy mieszane. Konstrukcja i ocena prawna*, *Palestra* 1974, z. 5. Por. Z. Radwański: *Uwagi o umowach mieszanych*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 1985, z. 41, a obecnie W.J. Katner (w:) W.J. Katner (red.): *System prawa prywatnego*, t. 9, *Prawo zobowiązań — umowy nienazwane*, Warszawa 2010, s. 2 i n.

¹¹ R. Zimmermann: *Vorwort* (w:) R. Zimmermann: *Service Contracts*, Tübingen 2010.

¹² Umowy o świadczenie usług stanowią 70% umów zawieranych w Unii Europejskiej. Zob. http://ec.europa.eu/inteNbal_market/top_layer/index_19_en.htm; dyrektywa 2006/123/EC Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. o świadczeniu usług na wspólnym rynku.

¹³ Zob. R. Stürmer: *Der Hundertste Geburtstag des BGB — nationale Kodifikation im Greisenalter?*, *Juristen Zeitung* (dalej: JZ) 1996, s. 741; J.L. Bergel: *Principal Features and Methods of Codification*, 48 *Louisiana Law Review* 1987–1988, Vol. 48, Issue 5, s. 1073; E. Łętowska, A. Wiewiórowska-Domagalska: *The Common Frame of Reference — The Perspective of a new Member State*, *European Review of Contract Law* (dalej: ERCL) 2007, s. 277–288.

ku prawnego, który musi być wciąż dostosowywany do zmieniającego się prawa unijnego¹⁴. Dyrektywy unijne dotyczące prawa prywatnego są bowiem konstruowane nie z punktu widzenia danego typu umowy, ale z punktu widzenia pewnej sytuacji, która wymaga ochrony¹⁵. Nie istnieje typ umowy timesharingu, tylko istnieje grupa umów, które prowadzą do takiego efektu. Nie istnieje typ umowy „kredytu konsumenckiego”, ale istnieje grupa umów różnego rodzaju, która spełnia kryterium kredytu konsumenckiego. Nie istnieje także typ umowy „podróży za cenę zryczałtowaną”, tylko istnieją różnego rodzaju stosunki prawne wymagające ochrony konsumenta. Także sprzedaż konsumencka w rozumieniu dyrektywy nie stanowi typu umowy, a jedynie odnosi się do pewnej grupy stosunków prawnych, włączając w to sytuacje, gdy dobra mają być dopiero wytworzone, w tym z materiałów dostarczonych przez konsumenta¹⁶. Tego typu „problemowa” metoda regulacji nie daje się w prosty sposób wkomponować w strukturę opartą na klasycznej typologii umów¹⁷. Grozi to bowiem stworzeniem możliwości ułatwiania obejścia norm chroniących słabszą stronę stosunku prawnego (przede wszystkim, choć nie tylko konsumenta), prowadząc tym samym do naruszenia prawa unijnego. Zamiar wdrożenia już obowiązującego i implementacji w przyszłości prawa unijnego w strukturę kodeksową musi także oznaczać gotowość elastyczniejszej regulacji części szczegółowej zobowiązań.

III. OCENA OBECNEJ STRUKTURY REGULACJI CZĘŚCI SZCZEGÓŁOWEJ ZOBOWIĄZAŃ POLSKIEGO KODEKSU CYWILNEGO

Struktura części szczegółowej kodeksu cywilnego nie jest zbudowana według w pełni konsekwentnej koncepcji¹⁸. Widać wprawdzie w pierwszych tytułach części szczegółowej pewien zamiar porządkujący. Tytuły XI–XIV to tytuły zorganizowane wokół umowy sprzedaży. Przepisy regulujące umowę sprzedaży pełnią tutaj funkcję „małej” części ogólnej dla tej grupy umów, a także dla innych nawet regu-

¹⁴ Zob. E. Łętowska, A. Wiewiórowska-Domagalska: *The Common Frame of Reference...*, *op. cit.*, s. 277.

¹⁵ N. Reich: *European Contract Law — Ghost or host for integration*, 24 *Wisconsin International Law Journal* 2006–2007, s. 425–449.

¹⁶ Projekt dyrektywy o ochronie praw konsumenckich zawiera także odniesienie do sprzedaży, regulując problematykę spełnienia świadczenia przez sprzedawcę oraz moment przejścia ryzyka. Definicja sprzedaży jest szeroka, obejmująca także umowy mieszane zawierające obok zobowiązania do przeniesienia towaru również świadczenie usług (art. 2 ust. 5 i 17–22 projektu). Zob. rezolucja legislacyjna Parlamentu Europejskiego z dnia 23 czerwca 2011 r. w sprawie wniosku dotyczącego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie praw konsumentów (COM(2008)0614–C6–0349/2008–2008/0196(COD)).

¹⁷ Ch.U. Schmid: *The Instrumentalist Conception of the Acquis Communautaire in Consumer Law and its Implications on a European Contract Code*, ERCL 2005, s. 211.

¹⁸ Zob. także M. Sośniak: *Zagadnienia typologii i systematyki umów obligacyjnych*, *op. cit.*, s. 69–72, oraz Z. Żabiński: *Systematyka umownych stosunków prawnych pod względem treści*, *op. cit.*, s. 98.

lowanych typów umownych spoza tej grupy, jak to ma miejsce w pewnym zakresie przypadku umowy leasingu (art. 709¹⁷ zd. ostatnie), a również w przypadku umowy o dzieło poprzez odesłanie do stosowania przepisów o umowie sprzedaży w zakresie odpowiedzialności z tytułu rękojmi za wadę.

Kolejną umową, której ustawodawca przypisał funkcję ogólną jako punktu odniesienia dla innych umów, jest umowa o dzieło. Umowa ta stanowi w systematyce ustawy punkt odniesienia także dla umowy o roboty budowlane. Jest to przy tym typ o cechach otwartych, ponieważ kategoria „dzieło” nie jest domknięta i może obejmować bardzo zróżnicowane świadczenia. To stanowi także zasadniczą trudność w rozróżnieniu tego typu umowy od innych umów należących do ogólnej kategorii „świadczenie usług”. Dlatego ogólne systemy umowy o dzieło i umowy o świadczenie usług (opartej na konstrukcji umowy zlecenia — art. 750 k.c.) krzyżują się, choć w systematyce ustawy umowy te i powiązane z nimi grupy umów nawet ze sobą nie sąsiadują.

Następnie ustawodawca gromadzi kolejne typy umowne, których wspólną cechą jest prawo do korzystania z cudzego dobra (w przypadku umowy pożyczki prawo to dotyczy niemającej charakteru rzeczy lub prawa wartości). W grupie tych umów funkcje „części ogólnej” nie są pełnione przez jeden konkretny typ umowy, ale różne umowy z tej grupy taką ogólniejszą funkcję pełnią. Chodzi w tym przypadku przede wszystkim o umowę najmu, stanowiącą punkt odniesienia dla umowy dzierżawy, a także dla umowy użyczenia. Umowa pożyczki jest także do pewnego stopnia typem podstawowym, zwłaszcza dla umowy depozytu nieprawidłowego (art. 845 k.c.). Tutaj widać jednak stopniowe desystematyzowanie struktury części szczegółowej. Oczywiście umieszczenie umowy przechowania w sąsiedztwie umowy składu czy umowy ubezpieczenia ma także swoje uzasadnienie charakterem świadczenia polegającym na ochronie przed ryzykiem (obok dodatkowych świadczeń), ale to kryterium nie staje się wystarczające dla grupowania umów, tak aby któraś z nich miała stanowić ogólniejszą strukturę.

Umowa, którą ustawodawca kodeksu cywilnego uważa za centralną figurę w systematyce ustawy, to umowa zlecenia. Tutaj ustawodawca zastosował wyjątkowo niekonsekwentną metodę regulacji. Sama umowa zlecenia została ujęta wąsko (co nie jest ujęciem zaskakującym z perspektywy historycznoprawnej i komparatystycznej), jako że w myśl art. 734 § 1 k.c. dotyczy jedynie zobowiązania do dokonania czynności prawnej. Jednak art. 750 k.c. otwiera tę umowę na pozostałe umowy o świadczenie usług, które jednak nie zostały precyzyjnie zdefiniowane. W świetle art. 750 k.c. niezwykle wąsko ujęty typ umowny stał się „częścią ogólną” dla rodziny umów o stosunkowo dużym stopniu heterogeniczności¹⁹. W świetle tego artykułu nie jest jednak oczywiste, w jakim zakresie ustawodawca pragnął stosować przepisy o umowie zlecenia do uregulowanych typów umów.

¹⁹ Por. M. Sośniak: *Zagadnienia typologii i systematyki umów obligacyjnych*, op. cit., s. 71.

W przypadku dalszych typów umów można wprawdzie doszukiwać się różnych sposobów systematyzacji, którymi kierował się polski ustawodawca, jednak jest to już dobór stosunkowo swobodny i odczytanie ogólniejszej koncepcji nie jest łatwe. Umowy związane z zarządzaniem ryzykiem, jak umowa spółki, występują obok umów o nieodpłatne przeniesienie praw, takich jak umowa darowizny lub dodana ostatnio umowa o nieodpłatne przekazanie nieruchomości. Umowa poręczenia znajduje się między umową spółki a umową darowizny. Ugoda, która służy między innymi ustaleniu praw i rozwiązaniu sporów między stronami, znajduje się między umową dożywocia a przyrzeczeniem publicznym. W tych wypadkach ustawodawca kierował się wyłącznie metodą dodawania poszczególnych typów umownych (lub innych stosunków prawnych) bez próby podporządkowania ich ogólniejszej strukturze.

Obecnie istniejąca struktura części szczegółowej zobowiązań stanowi rozwiązanie dość przypadkowe, nieuwzględniające wymogów nowoczesnego rynku. Nowa kodyfikacja powinna zreformować sposób uregulowania tej części kodeksu.

IV. MODEL POLSKIEGO KODEKSU ZOBOWIĄZAŃ

Struktura kodeksu zobowiązań²⁰ była zorganizowana w sposób bardziej systematyczny. Znacznie wyraźniej wyodrębniono grupy umów:

- umowy o przeniesienie praw (grupa ta obejmowała sprzedaż²¹, zamianę²², darowiznę²³);
- umowy o używanie cudzych rzeczy i kapitałów (grupa ta obejmowała najem²⁴, dzierżawę²⁵, użyczenie²⁶ i pożyczkę²⁷);
- umowy o świadczenie usług (obejmujące umowę o pracę²⁸, umowę o naukę²⁹, umowę o dzieło³⁰, umowę zlecenia³¹, umowę pośrednictwa³², umowę przechowania³³, odpowiedzialność utrzymujących hotele³⁴);

²⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. (Dz.U. R.P. Nr 82, poz. 599 ze zm.).

²¹ Art. 294–353 k.z.

²² Art. 353–353 k.z.

²³ Art. 354–369 k.z.

²⁴ Art. 370–401 k.z.

²⁵ Art. 402–418 k.z.

²⁶ Art. 419–429 k.z.

²⁷ Art. 430–440 k.z.

²⁸ Art. 441–476 k.z.

²⁹ Art. 477 k.z.

³⁰ Art. 478–496 k.z.

³¹ Art. 498–516 k.z.

³² Art. 517–522 k.z.

³³ Art. 523–537 k.z.

³⁴ Art. 538–544 k.z.

- umowy o charakterze spekulacyjnym i losowym (na grupę tę składały się umowy spółki³⁵, renty³⁶ i dożywocia³⁷, gry i zakładu³⁸) oraz
- czynności prawne ogólnego znaczenia służące do ułatwienia obrotu albo ustalenia lub zabezpieczenia wiarygodności (na którą składał się przekaz³⁹ oraz ugoda⁴⁰ i poręczenie⁴¹).

Układ ten należy ocenić jako bardziej przejrzysty i systematyczny od układu obecnie obowiązującego kodeksu cywilnego. Szersze ujęcie umowy zlecenia w większym stopniu odpowiadało wymaganiom obrotu. Niemniej była to struktura „zamknięta”, w którą wbudowanie rozwiązań prawa unijnego byłoby równie trudne, jak to ma miejsce w przypadku kodeksu cywilnego⁴².

V. STRUKTURY KODYFIKACJI WYBRANYCH SYSTEMÓW PRAWNYCH

Poniżej przeprowadzamy analizę struktury odnoszących się do umów części szczegółowych prawa zobowiązań wybranych kodyfikacji europejskich i pozaeuropejskich. Prawo niemieckie zostało wybrane do tego przeglądu jako przykład systemu, który na zewnętrzny obraz polskiego kodeksu cywilnego wywarł szczególnie wpływ. Pozostałe kodeksy są to regulacje, które weszły w życie w ciągu ostatniego dwudziestolecia i należą do tradycji kontynentalnej (jedynie w przypadku Quebecu jest to tzw. mieszany porządek prawny). Kodeks węgierski został wprawdzie uchwalony przez Parlament, ale następnie wstrzymano jego wejście w życie i poddano dalszej pracy.

A. PRAWO NIEMIECKIE

Twórcy polskiego kodeksu cywilnego wzorowali się w części na strukturze zawartej w kodeksie zobowiązań⁴³. Ta była w pewnym, choć ograniczonym stopniu, oparta na strukturze niemieckiego kodeksu cywilnego⁴⁴. Kodeks cywilny, który jest

³⁵ Art. 546–591 k.z.

³⁶ Art. 592–598 k.z.

³⁷ Art. 599–609 k.z.

³⁸ Art. 610–612 k.z.

³⁹ Art. 613–620 k.z.

⁴⁰ Art. 621–624 k.z.

⁴¹ Art. 625–643 k.z.

⁴² Zob. R. Longchamps de Berier: *Zobowiązania*, wyd. III, Poznań 1948, s. 454; tenże: *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań*, t. I, Warszawa 1936, s. 5, a także E. Till, R. Longchamps de Berier: *Polskie prawo zobowiązań, część szczegółowa, projekt wstępny z motywami*, Lwów 1928.

⁴³ Zob. <http://dokumenty.rcl.gov.pl/D1933082059801.pdf>.

⁴⁴ Zob. C. Kraft: *Europa im Blick der polnischen Juristen. Rechtsordnung und juristische Profession in Polen im Spannungsfeld zwischen Nation und Europa 1918–1939*, Frankfurt a. Main 2002, s. 75.

znacznie bardziej „pandektowy”, niż był nim kodeks zobowiązań (gdzie chodzi o całą strukturę kodeksu), w większym stopniu nawiązuje do kodeksu niemieckiego. Jednak w przypadku części szczegółowej zobowiązań kodeks cywilny nie powtórzył dyscypliny twórców niemieckiego kodeksu cywilnego. Obecny kształt struktury części szczegółowej BGB podlegał też zmianom wywołanym przez chęć pogodzenia pandektowej struktury kodeksu z implementacją prawa unijnego⁴⁵. Część szczególna zobowiązań niemieckiego kodeksu cywilnego została także głęboko zmodyfikowana pod względem treści. Dostosowując prawo niemieckie do dyrektywy o sprzedaży konsumenckiej, starano się możliwie zbliżyć do siebie umowę sprzedaży oraz umowę o dzieło⁴⁶. To merytoryczne zbliżenie obu typów umów (nieobce również prawu polskiemu, nie tylko w wyniku implementacji dyrektywy o sprzedaży konsumenckiej, lecz także już w pierwotnej redakcji kodeksu cywilnego przez próby zbliżania reżimu rękojmi przy sprzedaży i umowy o dzieło, nie tylko przez odesłanie do umowy sprzedaży, lecz także przez szczególną regulację rękojmi, gdy rzecz sprzedana oznaczona co do tożsamości jest jednocześnie wytworzona przez sprzedawcę)⁴⁷ nie wpłynęło jednak na zasadnicze przekształcenie struktury regulacji części szczegółowej.

Niemiecki kodeks cywilny najpierw reguluje umowy, których przedmiotem jest trwałe przeniesienie prawa własności⁴⁸. Podobnie jak to ma miejsce w przypadku prawa polskiego, w centrum znajduje się umowa sprzedaży⁴⁹, a w dalszej kolejności regulowane są umowy zamiany⁵⁰ i (inaczej niż to ma miejsce w prawie polskim) umowa darowizny⁵¹. Przed umową darowizny ustawodawca niemiecki umieścił grupę umów związaną z implementacją dyrektyw o timesharingu⁵² i o kredycie konsumenckim⁵³. Umieszczenie umowy timesharingu wynika z jej potraktowania przez ustawodawcę niemieckiego jako rodzaju sprzedaży praw⁵⁴. Można mieć poważne zastrzeżenia, czy tego rodzaju typizacja sytuacji timesharingu, która wcale nie musi wypełniać przesłanek typu konkretnej umowy, jest właściwą techniką regulacji. Umieszczenie w sąsiedztwie umowy sprzedaży umowy pożyczki pieniężnej oraz grupy przepisów dotyczących finansowania nabycia dóbr wynika ze ścisłego funkcjonalnego powiązania umów służących finansowaniu zapłaty ceny przez kupującą

⁴⁵ Zob. Gesetz zur Modernisierung des Schuldrechts (Schuldrechtsmodernisierungsgesetz) z dnia 26.11.2001 (BGBl. I 2001, s. 3137, 3138); J. von Staudinger, R.M. Beckmann: *Kommentar zum BGB*, München 2004, Vorbem. zu § 433 i n., nb 1, 33–34. Zob. R. Bork: *Allgemeiner Teil...*, op. cit., § 2, nb 23 i n., 51.

⁴⁶ D. Looschelder: *Schuldrecht Besonderer Teil*, München 2011, nb 17.

⁴⁷ Zob. A. Teilmann: *Kauf- und Werkvertrag in der Schuldrechtsreform*, Zeitschrift für deutsches internationales Bau- und Vergaberecht 2002, s. 13.

⁴⁸ D. Looschelders: *Schuldrecht Besonderer Teil*, op. cit., nb 3.

⁴⁹ § 433 i n. BGB.

⁵⁰ § 480 BGB.

⁵¹ § 516 i n. BGB.

⁵² § 481 i n. BGB.

⁵³ § 491 i n. BGB.

⁵⁴ Zob. W. Fikentscher, A. Heinemann: *Schuldrecht*, Berlin 2006, § 74 III 2, nb 954.

cego. Jest to rozwinięcie istniejących już w pierwotnej wersji niemieckiego kodeksu cywilnego przepisów o sprzedaży na raty, służących ochronie kupującego.

Po grupie umów, z których wynika zobowiązanie do definitywnego przeniesienia własności rzeczy lub prawa, podobnie jak to ma miejsce w prawie polskim, uregulowana jest grupa umów o tymczasowe korzystanie z dóbr⁵⁵. Ustawa reguluje w tym miejscu najem⁵⁶, dzierżawę⁵⁷, użyczenie⁵⁸, a także pożyczkę rzeczową⁵⁹. Ustawodawca niemiecki, modernizując prawo zobowiązań, rozdzielił przepisy regulujące pożyczkę. Jak to już zostało wyżej zaznaczone, pożyczka pieniężna została uregulowana pośród umów o definitywne przeniesienie własności lub innego prawa. Unormowanie pożyczki rzeczy pozostało w miejscu, w którym w pierwotnej wersji BGB znajdowała się jednolicie uregulowana umowa pożyczki⁶⁰.

Kolejną grupę umów stanowią te umowy, na podstawie których powstaje zobowiązanie do świadczenia określonej czynności⁶¹. W centrum tej grupy znajduje się umowa odpłatnego zlecenia (*Dienstvertrag*)⁶² obejmująca także umowę o pracę. W dalszej kolejności regulowana jest umowa o dzieło⁶³ oraz traktowana jako szczególny przypadek tej pierwszej umowa o podróż⁶⁴. Osobno regulowana jest umowa nieodpłatnego zlecenia (*Auftrag*)⁶⁵. W dalszej kolejności regulowana jest grupa umów o dość niejasnym zakresie przedmiotowym. Są to umowy służące wsparciu prowadzonej działalności gospodarczej (*Geschäftsbesorgungsverträge*)⁶⁶. Jest to kategoria łącząca zarówno odpłatne świadczenia usług, jak i umowę o dzieło. Jako szczególny przypadek tej heterogenicznej kategorii regulowane są usługi płatnicze⁶⁷. W ten sposób dokonano implementacji dyrektywy o świadczeniu usług płatniczych.

W dalszej kolejności regulowane są stosunki prawne, których cechą wyróżniającą jest współpraca większej liczby osób⁶⁸. W tym miejscu umieszczono umowę spółki cywilnej⁶⁹ oraz mającą swoje źródło bezpośrednio w ustawie wspólność prawa w częściach ułamkowych⁷⁰.

Osobną grupę stanowią umowy, które bezpośrednio odnoszą się do ryzyka, z tym że umowa ubezpieczenia została uregulowana poza niemieckim kodeksem

⁵⁵ D. Looschelders: *Schuldrecht Besonderer Teil*, *op. cit.*, nb 4; zob. § 535 i n. BGB.

⁵⁶ § 535 i n. BGB.

⁵⁷ § 581 i n. BGB.

⁵⁸ § 598 i n. BGB.

⁵⁹ § 607 i n. BGB.

⁶⁰ § 607 i n. BGB.

⁶¹ D. Looschelders: *Schuldrecht Besonderer Teil*, *op. cit.*, nb 5; zob. § 611 i n. BGB.

⁶² § 611 i n. BGB.

⁶³ § 631 i n. BGB.

⁶⁴ § 651a i n. BGB.

⁶⁵ § 662 i n. BGB.

⁶⁶ § 675 i n. BGB.

⁶⁷ § 675c i n. BGB.

⁶⁸ D. Looschelders: *Schuldrecht Besonderer Teil*, *op. cit.*, nb 6.

⁶⁹ § 705 i n. BGB.

⁷⁰ § 741 BGB.

cywilnym⁷¹. Są to kolejno umowy dożywocia⁷² oraz traktowane jako umowy rodzące zobowiązania niezupełne loterie i zakłady⁷³.

Dalej BGB normuje te umowy, które odnoszą się do zabezpieczenia lub do ustalenia wierzytelności⁷⁴. Są to poręczenie⁷⁵, ugoda⁷⁶, przyrzeczenie zapłaty (*Schuldversprechen*)⁷⁷ oraz uznanie długu⁷⁸.

Pokrewieństwo polskiego kodeksu cywilnego z niemieckim kodeksem cywilnym widać w próbie unormowania w części szczegółowej zobowiązań elementów powiązanych z prawem papierów wartościowych⁷⁹ — a to przekazu i skryptu dłużnego na okaziciela (*Inhaberschuldverschreibung*)⁸⁰, z tym że nie zdecydowano się na umieszczenie swojej części ogólnej papierów wartościowych, jak to zrobił ustawodawca polski.

Ustawodawca niemiecki posługuje się zatem klasyczną metodą klasyfikacji typów umownych⁸¹. Także dokonując implementacji prawa unijnego, stara się sprowadzić zorientowane problemowo, a nie typologicznie grupy sytuacji do typów umownych⁸². W pewnych wypadkach widać jednak wyraźną tendencję do budowania konstrukcji łączących funkcjonalnie potencjalnie różne typy umów, jak to ma miejsce w przypadku kategorii umów o wsparcie działalności gospodarczej (*Geschäftsbeförungsverträge*). Modernizacja niemieckiego prawa zobowiązań i próba łączenia konstrukcji prawa unijnego oraz nowych trendów prawa zobowiązań (uniwersalna klauzula naruszenia zobowiązania — *Pflichtverletzung*) z próbą utrzymania dawnego pandektowego podejścia wraz ze ściśle „klasyfikującą” strukturą części szczegółowej zobowiązań wymusiła wprowadzenie skomplikowanej sieci norm odsyłających. Powstał w ten sposób system nadmiernie skomplikowany, niepotrzebnie utrudniający stosowanie prawa⁸³.

⁷¹ *Versicherungsvertragsgesetz* z dnia 23.11.2007 (BGBl. I S. 2631); D. Looschelders: *Schuldrecht Besonderer Teil*, *op. cit.*, nb 7.

⁷² § 759 i n. BGB.

⁷³ § 762 i n. BGB.

⁷⁴ D. Looschelders: *Schuldrecht Besonderer Teil*, *op. cit.*, nb 8.

⁷⁵ § 765 BGB.

⁷⁶ § 779 BGB.

⁷⁷ § 780 BGB.

⁷⁸ § 781 BGB.

⁷⁹ D. Looschelders: *Schuldrecht Besonderer Teil*, *op. cit.*, nb 9.

⁸⁰ § 793 BGB.

⁸¹ K. Larenz: *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, Berlin–München 1991, s. 466 i n.

⁸² Zob. M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann, R. Michaels: *Historischer Kommentar zum BGB*, Bd II, *Schuldrecht: Allgemeiner Teil 1. Teilband*, § 241–304, Tübingen 2007, vor § 241, nb 17.

⁸³ Zob. też: D. Medicus: *Allgemeiner Teil...*, *op. cit.*, § 6 nb 32 i n.; R. Bork: *Allgemeiner Teil...*, *op. cit.*, § 2, nb 83 i n.

B. PRAWO HOLENDERSKIE

Mimo stosunkowo nowoczesnych założeń i przewidzenia swoistej części ogólnej dla umów o świadczenie usług, katalog typów umów w holenderskim kodeksie cywilnym wygląda stosunkowo zachowawczo i jest bliski tradycji pandektowej. W pierwszej kolejności regulowana jest umowa sprzedaży⁸⁴. W ramach tytułu o umowie sprzedaży uregulowano także umowę timesharingu⁸⁵. Podobnie jak to ma miejsce w prawie niemieckim (przy tym należy przyjąć, że to ustawodawca niemiecki wzorował się w ramach modernizacji niemieckiego prawa zobowiązań na wzorze holenderskim, a nie odwrotnie), umieszczono umowy dotyczące uzyskiwania finansowania⁸⁶. Analogicznie do prawa niemieckiego, niedaleko od umowy sprzedaży umiejscowiono umowę darowizny⁸⁷. Ustawodawca holenderski umieścił umowy zobowiązujące do trwałego przeniesienia prawa własności w jednym miejscu. W dalszej kolejności znajdują się umowy o tymczasowe korzystanie z rzeczy lub praw — najem i dzierżawa⁸⁸. Kolejne typy umów dotyczą świadczenia usług. Rozpoczyna tę grupę umowa zlecenia (*Opdracht*)⁸⁹, obejmująca zarówno zlecenie odpłatne, jak i nieodpłatne. Dalej regulowana jest podróż⁹⁰, umowa przechowania⁹¹, umowa o pracę⁹² i umowa o dzieło⁹³. Następnie ustawodawca reguluje umowy służące ustaleniu i zabezpieczeniu wiarygodności — umowę ustalającą (*Vaststeelingsovereenkomst*)⁹⁴ oraz poręczenie⁹⁵. Część szczegółową zobowiązań kończą umowy o cechach aleatoryjnych: umowa ubezpieczenia⁹⁶ i dożywocia⁹⁷.

Struktura holenderskiej części szczegółowej prawa zobowiązań nie wprowadza więc jakościowej zmiany. Między obecną strukturą polskiego kodeksu cywilnego a strukturą kodeksu holenderskiego nie zachodzą jakościowe różnice. Nie odnosi się to do kwestii merytorycznej treści regulacji, w której kodeks holenderski może być często źródłem inspirujących innowacji.

⁸⁴ Art. 1 i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁸⁵ Art. 50a i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁸⁶ Art. 51 i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁸⁷ Art. 175 i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁸⁸ Art. 201 i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁸⁹ Art. 400 i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁹⁰ Art. 514 i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁹¹ Art. 600 i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁹² Art. 610 i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁹³ Art. 700 i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁹⁴ Art. 900 i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁹⁵ Art. 850 Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁹⁶ Art. 925 i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

⁹⁷ Art. 990 i n. Nieuw Burgerlijk Wetboek Boek 7.

C. PRAWO PROWINCJI QUEBEC

Struktura części szczegółowej zobowiązań kodeksu Prowincji Quebec jest również stosunkowo zachowawcza. Katalog rozpoczyna umowa sprzedaży⁹⁸. W sposób szczególny uregulowano sprzedaż nieruchomości pod budownictwo mieszkalne (*sale of residential immovables*)⁹⁹. Po umowie sprzedaży umieszczono grupę umów o cechach zbliżonych do umowy sprzedaży — zamianę, spełnienie świadczenia w miejsce wykonania (*giving in payment*)¹⁰⁰ oraz zbycie nieruchomości za rentę¹⁰¹. Następnie, w odrębnym rozdziale uregulowane zostały darowizny¹⁰². W dalszej kolejności uregulowano umowy o korzystanie z dóbr: leasing¹⁰³ i umowę najmu¹⁰⁴. Po tych umowach następuje grupa umów o świadczenie usług (w szerokim znaczeniu). Katalog tego rodzaju umów otwierają umowy dotyczące transportu morskiego¹⁰⁵, a następnie umieszczono regulację umowy przewozu¹⁰⁶. Po nich następuje regulacja umowy o pracę¹⁰⁷, a następnie łącznie uregulowano umowę o dzieło i o świadczenie usług¹⁰⁸. W dalszej kolejności uregulowana jest umowa zlecenia¹⁰⁹, która podobnie jak w prawie polskim uregulowana jest wąsko, mając za przedmiot dokonanie czynności prawnej przez zleceniobiorcę dla zleceniodawcy¹¹⁰. Następnie kodeks cywilny Quebecu zawiera regulacje różnego rodzaju spółek¹¹¹. Po spółkach zawarto unormowanie przechowania¹¹², pożyczki¹¹³ i poręczenia¹¹⁴. Po nich następuje grupa umów aleatoryjnych — renty¹¹⁵, ubezpieczenia¹¹⁶ oraz gry i zakładu¹¹⁷. Po tej grupie uregulowano umowy związane z rozstrzygnięciem sporów między stronami, tj. ugodę (*transaction*)¹¹⁸ oraz umowy o arbitraż¹¹⁹.

⁹⁸ Art. 1708 i n. Civil Code of Québec.

⁹⁹ Art. 1785 i n. Civil Code of Québec.

¹⁰⁰ Art. 1799 i n. Civil Code of Québec.

¹⁰¹ Art. 1802 i n. Civil Code of Québec.

¹⁰² Art. 1806 i n. Civil Code of Québec.

¹⁰³ Art. 1842 i n. Civil Code of Québec.

¹⁰⁴ Art. 1851 i n. Civil Code of Québec.

¹⁰⁵ Art. 2001 i n. Civil Code of Québec.

¹⁰⁶ Art. 2030 i n. Civil Code of Québec.

¹⁰⁷ Art. 2085 i n. Civil Code of Québec.

¹⁰⁸ Art. 2098 i n. Civil Code of Québec.

¹⁰⁹ Art. 2130 i n. Civil Code of Québec.

¹¹⁰ Zob. art. 2130 i n. Civil Code of Québec.

¹¹¹ Art. 2186 i n. Civil Code of Québec.

¹¹² Art. 2280 i n. Civil Code of Québec.

¹¹³ Art. 2312 i n. Civil Code of Québec.

¹¹⁴ Art. 2333 i n. Civil Code of Québec.

¹¹⁵ Art. 2367 i n. Civil Code of Québec.

¹¹⁶ Art. 2389 i n. Civil Code of Québec.

¹¹⁷ Art. 2629f Civil Code of Québec.

¹¹⁸ Art. 2631 i n. Civil Code of Québec.

¹¹⁹ Art. 2638 Civil Code of Québec.

Kodeks Prowincji Quebec (który także bez istotnych zmian został wprowadzony ostatnio w Rumunii)¹²⁰ zawiera strukturę części szczegółowej zobowiązań właściwą dla tradycyjnej linii kodyfikacji. W tym nowoczesnym skądinąd kodeksie w tej dziedzinie nie przedstawiono żadnej szczególnie innowacyjnej koncepcji.

D. PRAWO ROSYJSKIE

W rosyjskim kodeksie cywilnym szczegółowa regulacja zobowiązań zawarta jest w części II tego kodeksu¹²¹ i obejmuje ponad sto typów i podtypów umów i innych szczególnych (w stosunku do regulacji ogólnej) zobowiązań. Wskazana ilość zobowiązań szczególnych odpowiada również stopniowi szczegółowości ich uregulowania, bowiem cechą charakterystyczną w zasadzie każdego typu jest jej zupełność, która przejawia się w zdefiniowaniu każdego szczególnego stosunku prawnego, szczegółowym określeniu świadczeń, obowiązków stron, sposobu wykonania zobowiązań oraz skutków naruszenia, niekiedy przez użycie techniki wyraźnych odesłań do części ogólnej zobowiązań. Szczególna szczegółowość i kompletność regulacji rosyjskiej związana jest z etapowym sposobem jej tworzenia i wejścia w życie, ale przede wszystkim z funkcją nowego kodeksu cywilnego, którą nadali mu jego twórcy, a mianowicie stworzenia podwalin prawnych dla wprowadzenia zasad gospodarki rynkowej¹²². Regulację szczególnych zobowiązań otwiera ogólna umowa sprzedaży¹²³, w ramach której jako swoisty podtyp została uregulowana detaliczna umowa sprzedaży¹²⁴, a także dostawa towarów¹²⁵, dostawa towarów dla państwowych i samorządowych osób prawnych¹²⁶, kontraktacja¹²⁷, dostawa energii¹²⁸, sprzedaż nieruchomości¹²⁹, sprzedaż przedsiębiorstwa¹³⁰. Kolejnym typem (tym razem samoistnym) są zamiana¹³¹ i darowizna¹³². Następnym typem podstawowym jest renta¹³³, w ramach którego zostały uregulowane różne jej rodza-

¹²⁰ Zob. Legea nr 287/2009 privind Codul civil a fost publicata in Monitorul Oficial, Partea I, nr 511, din 24 iulie 2009.

¹²¹ Część II rosyjskiego kodeksu cywilnego została uchwalona ustawą z dnia 22 grudnia 1995 r., a weszła w życie 1 marca 1996 r.

¹²² Д.А. Медведев: *Новый Гражданский кодекс Российской Федерации: вопросы кодификации* (w:) Д.А. Медведев: *Кодификация российского частного права*, Moskwa 2008, s. 11–12.

¹²³ Art. 454–491 r.k.c.

¹²⁴ Art. 492–505 r.k.c.

¹²⁵ Art. 506–524 r.k.c.

¹²⁶ Art. 525–534 r.k.c.

¹²⁷ Art. 535–538 r.k.c.

¹²⁸ Art. 539–548 r.k.c.

¹²⁹ Art. 549–558 r.k.c.

¹³⁰ Art. 559–566 r.k.c.

¹³¹ Art. 567–571 r.k.c.

¹³² Art. 572–582 r.k.c.

¹³³ Art. 583–605 r.k.c.

je¹³⁴. Podobną funkcję pełni regulacja umowy dzierżawy¹³⁵ zawierająca swoistą część ogólną¹³⁶ i następnie uregulowane są rodzaje dzierżawy, w tym dzierżawa w ramach działalności gospodarczej wydzierżawiającego¹³⁷, dzierżawa środków transportu z jej różnymi odmianami¹³⁸, dzierżawa budynków¹³⁹, przedsiębiorstwa¹⁴⁰, dzierżawa finansowa (leasing)¹⁴¹. W dalszej kolejności uregulowano umowę najmu lokalu mieszkalnego¹⁴², jak również bezumowne korzystanie¹⁴³. Znaczący blok regulacji dotyczy umowy o dzieło¹⁴⁴ — zawiera postanowienia ogólne¹⁴⁵ i podtypy tej umowy, wyróżniając między innymi roboty budowlane¹⁴⁶, projektowe i remontowe¹⁴⁷. Kolejnymi typami samoistnymi umów są: wykonanie pracy badawczo–naukowej lub technicznej¹⁴⁸, płatne świadczenie usług¹⁴⁹, przewóz¹⁵⁰, pożyczka¹⁵¹ i kredyt¹⁵², w tym kredyt towarowy i gospodarczy¹⁵³. Wiele typów dotyczy usług finansowych, a w tym: finansowanie za cesję wierzytelności pieniężnej¹⁵⁴, umowa rachunku bankowego¹⁵⁵, umowa lokaty bankowej¹⁵⁶. Charakterystyczne dla rosyjskiego prawa cywilnego jest uregulowanie w kodeksie systemu rozliczeń zawierającego oprócz ogólnych postanowień¹⁵⁷ między innymi także regulację akredytywy¹⁵⁸, inkasa¹⁵⁹, czeków¹⁶⁰. Ponadto została wprowadzona obszerna regulacja umowy przechowania¹⁶¹, ubezpieczenia¹⁶², zlecenia¹⁶³, jak również prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia¹⁶⁴ oraz umowa

¹³⁴ W szczególności renta stała (art. 589–595 r.k.c.), renta dożywotnia (art. 596–600 r.k.c.).

¹³⁵ Art. 606–670 r.k.c.

¹³⁶ Art. 606–625 r.k.c.

¹³⁷ Art. 626–631 r.k.c.

¹³⁸ Art. 632–649 r.k.c.

¹³⁹ Art. 650–655 r.k.c.

¹⁴⁰ Art. 656–664 r.k.c.

¹⁴¹ Art. 665–670 r.k.c.

¹⁴² Art. 671–688 r.k.c.

¹⁴³ Art. 689–701 r.k.c.

¹⁴⁴ Art. 702–768 r.k.c.

¹⁴⁵ Art. 702–729 r.k.c.

¹⁴⁶ Art. 740–757 r.k.c.

¹⁴⁷ Art. 758–762 r.k.c.

¹⁴⁸ Art. 769–778 r.k.c.

¹⁴⁹ Art. 779–783 r.k.c.

¹⁵⁰ Art. 784–800 r.k.c.

¹⁵¹ Art. 807–818 r.k.c.

¹⁵² Art. 819–821 r.k.c.

¹⁵³ Art. 822–823 r.k.c.

¹⁵⁴ Art. 824–833 r.k.c.

¹⁵⁵ Art. 845–860 r.k.c.

¹⁵⁶ Art. 834–844 r.k.c.

¹⁵⁷ Art. 861–862 r.k.c.

¹⁵⁸ Art. 867–873 r.k.c.

¹⁵⁹ Art. 874–876 r.k.c.

¹⁶⁰ Art. 877–885 r.k.c.

¹⁶¹ Art. 886–926 r.k.c.

¹⁶² Art. 927–970 r.k.c.

¹⁶³ Art. 971–979 r.k.c.

¹⁶⁴ Art. 980–989 r.k.c.

komisu¹⁶⁵, agencji¹⁶⁶, powiernictwa majątkowego¹⁶⁷, koncesji gospodarczej¹⁶⁸, spółki cywilnej¹⁶⁹, przyrzeczenia publicznego nagrody¹⁷⁰, konkurs publiczny¹⁷¹ i prowadzenie gier¹⁷². W rosyjskim kodeksie cywilnym typami szczególnymi zobowiązań są także zobowiązania do naprawienia szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym¹⁷³. W tytule tym ustawodawca rosyjski uregulował swoistą część ogólną¹⁷⁴, a jako podtyp wprowadził naprawienie szkody na osobie¹⁷⁵ i zadośćuczynienie za szkodę moralną¹⁷⁶, jak również naprawienie szkody wywołanej na skutek braku towarów lub świadczenia usług¹⁷⁷. Ostatnim typem szczególnym zobowiązań jest bezpodstawne wzbogacenie¹⁷⁸. Powyższe wskazuje na jeszcze jedną swoistą cechę rosyjskiej regulacji, a mianowicie pogrupowanie określonych typów i w ramach danego typu ogólnego stworzenie części ogólnej i szczególnej, co stanowi o kaskadowości tej regulacji, nie zapominając, iż w niektórych przypadkach tej wspomnianej części ogólnej w ramach danego typu odsyła się do części ogólnej zobowiązań, zaś w ramach szczegółowego uregulowania danego podtypu odsyła się do norm ogólnych tegoż typu.

E. PRAWO ESTOŃSKIE

Estońska ustawa o prawie zobowiązań z dnia 5 czerwca 2002 r., która weszła w życie 1 lipca 2002 r., w swojej strukturze opiera się w założeniu na systemie pandektowym, co odnosi się również do części szczegółowej zobowiązań¹⁷⁹. Dla struktury części szczególnej zobowiązań charakterystyczne jest stworzenie grup typowych umów, które obejmują szerszą kategorię, mają swoją część ogólną i poszczególne typy. Do grupy umów o przeniesienie własności należy sprzedaż¹⁸⁰ wraz z jej podtypami, zamiana¹⁸¹, faktoring¹⁸², darowizna¹⁸³. Do grupy umów o korzystanie zostały zaliczone najem¹⁸⁴,

¹⁶⁵ Art. 990–1004 r.k.c.

¹⁶⁶ Art. 1005–1011 r.k.c.

¹⁶⁷ Art. 1012–1026 r.k.c.

¹⁶⁸ Art. 1027–1040 r.k.c.

¹⁶⁹ Art. 1041–1054 r.k.c.

¹⁷⁰ Art. 1055–1056 r.k.c.

¹⁷¹ Art. 1057–1061 r.k.c.

¹⁷² Art. 1062–1063 r.k.c.

¹⁷³ Art. 1064–1101 r.k.c.

¹⁷⁴ Art. 1064–1083 r.k.c.

¹⁷⁵ Art. 1084–1094 r.k.c.

¹⁷⁶ Art. 1099–1101 r.k.c.

¹⁷⁷ Art. 1095–1098 r.k.c.

¹⁷⁸ Art. 1102–1109 r.k.c.

¹⁷⁹ Zob. I. Kull: *European and Estonian Law of Obligations — Transposition of Law or Mutual Influence?*, *Juridica International* 2004, nr 9, s. 33.

¹⁸⁰ § 208–253 e.k.c.

¹⁸¹ § 254, 255 e.k.c.

¹⁸² § 256–258 e.k.c.

¹⁸³ § 259–270 e.k.c.

¹⁸⁴ § 271–338 e.k.c.

najem gospodarczy¹⁸⁵, leasing¹⁸⁶, umowa o udzielenie licencji¹⁸⁷, umowa franchisingu¹⁸⁸, umowa timesharingu¹⁸⁹, umowa pożyczki i kredytu¹⁹⁰, umowa kredytu konsumenckiego i umowy z nim związane¹⁹¹. Kolejną grupę stanowią umowy ubezpieczenia¹⁹²; grupa ta zawiera także rozbudowaną część ogólną regulującą również zawarcie umowy, określenie ryzyka ubezpieczeniowego, a ponadto odrębne typy stanowią umowa o ubezpieczenie majątkowe¹⁹³ i ubezpieczenie na życie¹⁹⁴. Inną grupę stanowią na przykład umowy spółki¹⁹⁵, która również obejmuje część ogólną, a ponadto reguluje relacje między wspólnikami, relację spółki wobec osób trzecich, a dodatkowo jako podtyp wprowadza umowę spółki cichej¹⁹⁶. W następnej grupie uregulowane zostały umowy o świadczenie usług¹⁹⁷, w tym poświadczenie podpisu¹⁹⁸, umowa o świadczenie usług¹⁹⁹, umowa maklerska²⁰⁰, umowa agencji²⁰¹, a także rozliczenia pieniężne, a ponadto umowa o świadczenie usług zdrowotnych²⁰², umowa przelewu²⁰³, umowa o podróż pakietową²⁰⁴, umowa przechowania²⁰⁵. Odrębną grupę stanowią zabezpieczenia²⁰⁶, a ostatnią zobowiązania pozakontraktowe²⁰⁷, do których należy przyrzeczenie publiczne²⁰⁸, *negotiorum gestio*²⁰⁹, bezpodstawne wzbogacenie²¹⁰, czyny niedozwolone²¹¹, w tym odpowiedzialność za produkt niebezpieczny²¹². Z powyższego krótkiego przeglądu wynika, że ustawodawca estoński próbował ograniczyć kazuistykę regulacji, wprowadzając grupy umów, a w ich ramach dodatkowo swoistą dla danej grupy część ogólną, chociaż system ten nie jest stosowany konsekwentnie. Należy zwrócić także uwagę na nieuzasadnione stworzenie typów umów na przykład

¹⁸⁵ § 339–360 e.k.c.

¹⁸⁶ § 361–367 e.k.c.

¹⁸⁷ § 368–374 e.k.c.

¹⁸⁸ § 375–378 e.k.c.

¹⁸⁹ § 379–388 e.k.c.

¹⁹⁰ § 389–401 e.k.c.

¹⁹¹ § 402–421 e.k.c.

¹⁹² § 422–567 e.k.c.

¹⁹³ § 476–531 e.k.c.

¹⁹⁴ § 532–547 e.k.c.

¹⁹⁵ § 580–618 e.k.c.

¹⁹⁶ § 610–618 e.k.c.

¹⁹⁷ § 619–916 e.k.c.

¹⁹⁸ § 619–634 e.k.c.

¹⁹⁹ § 635–657 e.k.c.

²⁰⁰ § 658–669 e.k.c.

²⁰¹ § 670–691 e.k.c.

²⁰² § 758–773 e.k.c.

²⁰³ § 703–708 e.k.c.

²⁰⁴ § 866–882 e.k.c.

²⁰⁵ § 897–916 e.k.c.

²⁰⁶ § 917–1005 e.k.c.

²⁰⁷ § 1005–1067 e.k.c.

²⁰⁸ § 1005–1008 e.k.c.

²⁰⁹ § 1018–1026 e.k.c.

²¹⁰ § 1027–1042 e.k.c.

²¹¹ § 1043–1067 e.k.c.

²¹² § 1061–1067 e.k.c.

z kredytu konsumenckiego czy też podróży pakietowej jako implementacji dyrektyw unijnych, bowiem wymienione wyżej kategorie stanowią pewne kompleksowe stany prawne, które nie poddają się kwalifikacji z punktu widzenia klasycznej typologii umów czy innych zobowiązaniowych stosunków prawnych.

F. PRAWO LITEWSKIE

W litewskim kodeksie cywilnym z dnia 18 lipca 2000 r. została wyodrębniona, obok części ogólnej prawa umów²¹³, część dotycząca umów typowych²¹⁴. W ramach danego typu ustawodawca litewski wyróżnia niekiedy podtypy lub wprowadza także swoistą część ogólną, która ma zastosowanie do wszystkich podtypów. Jako pierwsza została uregulowana umowa sprzedaży²¹⁵ strukturalnie na wzór regulacji zawartej w konwencji wiedeńskiej o międzynarodowej sprzedaży towarów, której podtyp stanowią między innymi umowa o sprzedaży konsumenckiej²¹⁶, umowa sprzedaży energii elektrycznej²¹⁷, umowa sprzedaży na aukcji²¹⁸. Kolejne typy to zamiana²¹⁹, renta²²⁰, darowizna²²¹, najem²²², w ramach którego wyróżniono wspomnianą wyżej część ogólną oraz podtypy: najem konsumencki²²³, najem środka transportu z kierowcą i bez kierowcy²²⁴, najem budynków, konstrukcji i instalacji²²⁵, najem gruntu²²⁶, leasing²²⁷, najem hotelowy²²⁸. Kolejne typy to bezumowne korzystanie²²⁹, badania naukowe, eksperymenty i praca techniczna²³⁰, umowa o świadczenie usług²³¹, której regulacja jest rozbudowana, bowiem obok swoistej części ogólnej wprowadzono podtyp umowy o świadczenie usług zdrowotnych²³², o świadczenie usług turystycznych²³³. Ponadto

²¹³ Art. 6.154–6.301 l.k.c.

²¹⁴ Art. 6.305–6.1018 l.k.c.

²¹⁵ Art. 6.305–6.424 l.k.c.

²¹⁶ Art. 6.350–6.370 l.k.c.

²¹⁷ Art. 6.383–6.391 l.k.c.

²¹⁸ Art. 6.419–6.424 l.k.c.

²¹⁹ Art. 6.432–6.435 l.k.c.

²²⁰ Art. 6.439–6.459 l.k.c.

²²¹ Art. 6.456–6.467 l.k.c.

²²² Art. 6.468–6.628 l.k.c.

²²³ Art. 6.504–6.511 l.k.c.

²²⁴ Art. 6.512–6.529 l.k.c.

²²⁵ Art. 6.530–6.535 l.k.c.

²²⁶ Art. 6.545–6.566 l.k.c.

²²⁷ Art. 6.567–6.574 l.k.c.

²²⁸ Art. 6.626 l.k.c.

²²⁹ Art. 6.629–6.643 l.k.c.

²³⁰ Art. 6.707–6.715 l.k.c.

²³¹ Art. 6.716–6.755 l.k.c.

²³² Art. 6.725–6.746 l.k.c.

²³³ Art. 6.747–6.755 l.k.c.

uregulowano zlecenie²³⁴, franchising²³⁵, komis²³⁶, dystrybucję²³⁷, przechowanie²³⁸, pożyczkę²³⁹, kredyt²⁴⁰, w tym kredyt konsumencki²⁴¹, umowę rachunku bankowego²⁴², umowę lokaty bankowej²⁴³, przyrzeczenie publiczne²⁴⁴, powiernictwo²⁴⁵, spółkę²⁴⁶, umowę ubezpieczenia²⁴⁷. Przegląd struktury litewskiego kodeksu wskazuje na bardziej tradycyjne podejście tego ustawodawcy do struktury kodeksu i pozostanie przy systematyce typologicznej umów, przy czym ustawodawca litewski również nie ustrzegł się błędu kwalifikacyjnego regulacji dyrektyw unijnych, uznając, że na przykład kredyt konsumencki jest typem umowy²⁴⁸, a nie określoną sytuacją, która ze względu na osobę konsumenta wymaga wprowadzenia pewnych odrębności.

G. PRAWO BRAZYLIJSKIE

Kodeks cywilny brazylijski z 2002 r. zawiera dość podobny układ do kodeksu cywilnego Prowincji Quebec. Katalog umów tradycyjnie rozpoczyna się od umowy sprzedaży²⁴⁹. W dalszej kolejności umieszczone są inne umowy mające na celu przeniesienie własności, takie jak: zamiana²⁵⁰, komis sprzedaży (*contrato estimatório*)²⁵¹. Grupę tę kończy umowa darowizny²⁵² (sam kodeks nie wyróżnia żadnych grup — pojęcia tego użyto tu jedynie pomocniczo, jako narzędzia klasyfikacji). W dalszej kolejności znajdują się umowy o korzystanie z rzeczy lub wartości: najem rzeczy²⁵³ i pożyczka²⁵⁴. Po tych umowach umieszczono typy odnoszące się do świadczenia usług. Pierwszą umową z tej grupy jest szeroko ujęta umowa o świadczenie usług (*contrato de empreitada*)²⁵⁵, a w dalszej kolejności umieszczono umowy o świadczenie usług, umowę o dzieło, umowę o przechowanie oraz wąsko ujętą

²³⁴ Art. 6.756–6.765 l.k.c.

²³⁵ Art. 6.766–6.779 l.k.c.

²³⁶ Art. 6.780–6.795 l.k.c.

²³⁷ Art. 6.796–6.806 l.k.c.

²³⁸ Art. 6.830–6.869 l.k.c.

²³⁹ Art. 6.870–6.880 l.k.c.

²⁴⁰ Art. 6.881–6.891 l.k.c.

²⁴¹ Art. 6.886–6.891 l.k.c.

²⁴² Art. 6.913–6.928 l.k.c.

²⁴³ Art. 6.892–6.902 l.k.c.

²⁴⁴ Art. 6.945, 6.946 l.k.c.

²⁴⁵ Art. 6.953–6.968 l.k.c.

²⁴⁶ Art. 6.969–6.982 l.k.c.

²⁴⁷ Art. 6.987–6.1018 l.k.c.

²⁴⁸ Zob. art. 6.886 i n. l.k.c.

²⁴⁹ Art. 481 i n. Código Civil.

²⁵⁰ Art. 533 Código Civil.

²⁵¹ Art. 534 i n. Código Civil.

²⁵² Art. 538 i n. Código Civil.

²⁵³ Art. 565 i n. Código Civil.

²⁵⁴ Art. 579 i n. Código Civil.

²⁵⁵ Art. 610 i n. Código Civil.

umowę zlecenia²⁵⁶, po której następują umowa komisji²⁵⁷, umowa pośrednictwa²⁵⁸, umowa maklerska²⁵⁹ i wreszcie umowa przewozu²⁶⁰. Po tych umowach ustawodawca brazylijski umieścił grupę umów aleatoryjnych: umowę ubezpieczenia²⁶¹, umowę o rentę²⁶² oraz umowy gry i zakładu²⁶³. Katalog umów nazwanych kończą umowy służące zabezpieczeniu lub ustaleniu roszczeń: poręczenie²⁶⁴, uznanie długu²⁶⁵ i ugoda²⁶⁶.

Struktura przyjętego już w XXI w. kodeksu brazylijskiego ściśle wyrasta z tradycji pandektowej. Nie odbiega ona w zasadniczy sposób od obecnego stanu prawa polskiego.

H. PRZYSZŁE PRAWO WĘGIERSKIE

Nowy kodeks cywilny węgierski, którego wejście w życie zostało wstrzymane w celu wprowadzenia odpowiednich poprawek, wprowadza innowacje w konstrukcji części szczegółowej zobowiązań²⁶⁷. W kodeksie tym zbudowano pewne grupy umów. Wyliczenie rozpoczyna się od umów regulujących nabycie rzeczy lub praw. Następnie regulowane są umowy o świadczenie usług i dzieło. Po nich uregulowano zabezpieczenia kredytowe, następnie kilka umów wykształconych w praktyce rynkowej, takich jak leasing lub faktoring. Katalog umów zamknięto uregulowaniem stosunku powiernictwa/trustu. Charakterystyczną cechą nowego kodeksu węgierskiego jest próba znalezienia wspólnych platform dla poszczególnych grup umownych i złagodzenie ściśle klasyfikującego podejścia.

I. PODSUMOWANIE PRZEGLĄDU KODYFIKACJI

Przedstawione struktury kodeksów zawierają co do zasady podobną strukturę. We wszystkich następuje pewna tendencja do porządkowania umów wokół najbardziej charakterystycznego typu umowy, należącego do danej grupy. W najbardziej

²⁵⁶ Art. 653 i n. Código Civil.

²⁵⁷ Art. 693 i n. Código Civil.

²⁵⁸ Art. 710 i n. Código Civil.

²⁵⁹ Art. 722 i n. Código Civil.

²⁶⁰ Art. 730 i n. Código Civil.

²⁶¹ Art. 757 i n. Código Civil.

²⁶² Art. 803 i n. Código Civil.

²⁶³ Art. 814 i n. Código Civil.

²⁶⁴ Art. 818 i n. Código Civil.

²⁶⁵ Art. 840 i n. Código Civil.

²⁶⁶ Art. 851 i n. Código Civil.

²⁶⁷ Zob. <http://www.salans.com/~media/Assets/Salans/Publications/Newsletter-New%20Hungarian%20Civil%20Code.ashx>.

wyraźny sposób ma to miejsce w nieobowiązującym jeszcze kodeksie węgierskim. Nawet jednak w tej kodyfikacji nie udało się ustrzec zbudowania modelu, w którym podjęto się zredukowania roli umowy sprzedaży w całej strukturze kodeksu. Wszystkie przebadane regulacje mimo swojej nowoczesności, a w przypadku prawa niemieckiego odnowienia części szczegółowej zobowiązań, nie zdobyły się na próbę przekonstrowania części szczegółowej zobowiązań tak, aby w największym stopniu uwzględniały one zachodzące na rynku przemiany i coraz donioślejszą przewagę umów o świadczenie usług²⁶⁸, występujących bądź samodzielnie, bądź w powiązaniu z umową sprzedaży. Wszystkie przebadane struktury są tworzone w dużej mierze wokół umowy sprzedaży, która ciągle dominuje w myśleniu o prawie zobowiązań i o szczegółowych typach umów²⁶⁹. Poza prawem węgierskim żaden z omówionych systemów prawnych nie dostarcza takiego wzoru, który byłby wyraźnie lepszy od modelu kodeksu zobowiązań, a potem kodeksu cywilnego.

Źródłem interesujących inspiracji mogą być natomiast projekty przedłożone przez międzynarodowe grupy badawcze. Zostanie omówiony tzw. akademicki projekt Wspólnej Ramy Odniesienia²⁷⁰, Zasady *Acquis*²⁷¹ oraz opublikowany ostatnio projekt instrumentu opcjonalnego²⁷².

VI. EUROPEJSKIE PROJEKTY PRAWA UMÓW

Wskazane wyżej trzy projekty europejskie o różnej funkcji i zakresie nie są jedynymi projektami uregulowania prawa prywatnego w Europie lub źródłami dostarczenia usystematyzowanych zespołów norm, mających pełnić funkcję porównywalną z amerykańskimi *Restatements*²⁷³. Jedyne projekt instrumentu opcjonalnego ma być docelowo wydany w formie rozporządzenia i stać się obowiązującym prawem, którego zastosowanie będzie co do zasady wymagało dokonania przez strony odpowiedniego wyboru (*opt in*)²⁷⁴.

²⁶⁸ Zob. wyżej.

²⁶⁹ R. Zimmermann: *Vorwort*, *op. cit.*; w kwestii umów o świadczenie usług na gruncie niemieckiego prawa zobowiązań zob. C. Wendehorst: *Das Vertragsrecht der Dienstleistungen*, Archiv für die civilistische Praxis (dalej: AcP) 2006, s. 205, 231, 279.

²⁷⁰ Ch. v. Bar, E. Clive: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Full Edition, München 2009.

²⁷¹ *Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group)*, Contract II — General Provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services, München 2009.

²⁷² Zob. http://ec.europa.eu/justice/policies/consumer/docs/explanatory_note_results_feasibility_study_05_2011_en.pdf.

²⁷³ Opublikowany w 1923 r. przez American Law Institute.

²⁷⁴ KOM (2010) 348 wersja ostateczna z dnia 1 lipca 2010 r. — Zielona Księga Komisji w sprawie możliwości politycznych w zakresie postępow w kierunku ustanowienia europejskiego prawa umów dla konsumentów i przedsiębiorstw; zob. także: H. Schulte-Nölke: *The way forward* (w:) Ch. Twigg-Flesner: *The Cambridge Companion to European Union Private Law*, Cambridge 2010, s. 131; M. Stürner: *Das Konzept der Vollharmonisierung*

Te trzy projekty mają wiele elementów wspólnych: projekt Wspólnej Ramy Odniesienia i Zasady *Acquis* oddziaływały na kształt projektu instrumentu opcjonalnego²⁷⁵. Mimo pokrewieństwa wszystkie trzy instrumenty mają istotnie inny kształt. Zasady *Acquis* zbudowane są jako system otwarty, w myśl tzw. struktury lustra²⁷⁶. Projekt Wspólnej Ramy Odniesienia w największym stopniu zbliżony jest do tradycyjnej struktury pandektowej²⁷⁷. Projekt instrumentu opcjonalnego reguluje na razie „półtorej umowy”, jednak gdyby był rozwijany według założonej koncepcji, także należałoby go zaliczyć raczej do struktury o cechach pandektowych²⁷⁸.

Ponieważ te trzy projekty znajdują się w centrum europejskiej dyskusji, analizowanie projektów kodyfikacyjnych nie może się obejść bez omówienia ich sposobu ujęcia części szczegółowej zobowiązań. Są to projekty, w których w znacznie większym stopniu, niż to ma miejsce w przedstawionych kodyfikacjach narodowych, podjęto próby w części nowego ujęcia prawa zobowiązań, w tym starano się rozwiązać problemy uregulowania jego części szczegółowej.

A. PROJEKT WSPÓLNEJ RAMY ODNIESIENIA (DCFR)

Projekt Wspólnej Ramy Odniesienia w największym stopniu przypomina tradycyjną kodyfikację²⁷⁹. Z punktu widzenia polskich prac kodyfikacyjnych najłatwiej jest korzystać z tego projektu jako rzeczywistego systemu „referencyjnego”, pozwalającego odnaleźć ułożone stosunkowo zachowawczo, choć z uwzględnieniem nowoczesnych trendów, zespoły norm, które szeroko zakrojony projekt kodyfikacyjny powinien zawierać. Układ części szczegółowej zobowiązań rozpoczyna się trady-

— *eine Einführung* (w:) M. Stürmer: *Vollharmonisierung im Europäischen Verbraucherrecht?*, München 2010, s. 3; krytycznie W. Doralt: *Rote Karte oder grünes Licht für den Blue Button?*, AcP 2011, s. 1 i n.

²⁷⁵ A European contract law for consumers and businesses: Publication of the results of the feasibility study carried out by the Expert Group on European contract law for stakeholders' and legal practitioners' Feedback, s. 1: http://ec.europa.eu/justice/policies/consumer/docs/explanatory_note_results_feasibility_study_05_2011_en.pdf; zob. H. Schulte-Nölke, F. Zoll: *Structure and Values of the Acquis Principles: New features and their possible use for political purposes* (w:) *Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group)*, Contract II — General Provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services, München 2009, s. xxviii–xxxi; Ch. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke, H. Beale, J. Herre, J. Huet, M. Storme, S. Swann, P. Varu, A. Veneziano, F. Zoll: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law...*, *op. cit.*, Introduction 2, 8.

²⁷⁶ Tzw. Paris structure; zob. F. Zoll: *Problem struktury przyszłego polskiego Kodeksu cywilnego* (w:) M. Kosek, J. Słyk: *W trosce o rodzinę. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Wandy Stojanowskiej*, Warszawa 2008, s. 651, 652.

²⁷⁷ Ch. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke, H. Beale, J. Herre, J. Huet, M. Storme, S. Swann, P. Varu, A. Veneziano, F. Zoll: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law...*, *op. cit.*, Introduction 41 i n.

²⁷⁸ Zob. A European contract law for consumers and businesses: Publication of the results of the feasibility study carried out by the Expert Group on European contract law for stakeholders' and legal practitioners' Feedback: http://ec.europa.eu/justice/policies/consumer/docs/explanatory_note_results_feasibility_study_05_2011_en.pdf.

²⁷⁹ R. Schulze: *The academic draft of the CFR and the EC Contract Law* (w:) R. Schulze: *Common Drame of Referece and Existing EC Contract Law*, München 2009, s. 3.

cyjnie regulacją przepisów o sprzedaży²⁸⁰. Umowa zamiany (*contract for barter*) uregulowana jest jako podtyp w ramach umowy sprzedaży²⁸¹. Po niej następują przepisy o najmie dóbr (*lease of goods*)²⁸². Umieszczenie przepisów regulujących tę umowę w sąsiedztwie przepisów o sprzedaży nie jest przypadkowe. Uregulowano w ten sposób dwie umowy odnoszące się przede wszystkim do rzeczy, które służą zaspokojeniu podobnych potrzeb. Można zauważyć, że w przyszłości umowa najmu przejmie być może wiele funkcji, które dzisiaj wypełnia umowa sprzedaży. W przyszłości, w powiązaniu z zobowiązaniem do świadczenia różnych usług, będzie to prawdopodobnie podstawowy sposób zaspokojenia potrzeb związanych z posiadaniem i korzystaniem z dóbr. Kwestia przeniesienia własności będzie traciła na znaczeniu. Mając powyższe na uwadze, nie zaskakuje umieszczenie umów o świadczenie usług jako kolejnej grupy umów²⁸³. Uregulowanie umów o świadczenie usług stanowi najbardziej nowatorski fragment regulacji typów umownych w obrębie projektu Wspólnej Ramy Odniesienia. Projekt zawiera niewielką „część ogólną” umów o świadczenie usług²⁸⁴. W dalszej kolejności regulowane są poszczególne postaci świadczenia usług. Pierwszą stypizowaną postacią umowy jest umowa o roboty budowlane (*construction*)²⁸⁵, następnie umowa odpowiadająca typowi o dzieło (*processing*)²⁸⁶. Dalej regulowana jest umowa przechowania (*storage*)²⁸⁷ oraz umowa o projekt (*design*)²⁸⁸. Osobno uregulowano umowę o udzielenie informacji lub porady²⁸⁹. Całość kończy się regulacją umowy o leczenie²⁹⁰. W obręb rozdziału umów o świadczenie usług nie wchodzi paradoksalnie regulowana osobno umowa zlecenia (*mandate* — ujętego stosunkowo wąsko jako zobowiązanie do dokonania lub pośredniczenia względnie ułatwienia zawarcia czynności prawnej)²⁹¹. Po umowie zlecenia projekt Wspólnej Ramy Odniesienia zawiera unormowanie grupy umów, których cechą charakterystyczną jest tworzenie struktury lub składanie się na strukturę sieciową (*network*)²⁹². Nie jest to uregulowanie, które spełnia niekiedy zgłaszane postulaty wprowadzenia pełnej regulacji umów „sieciowych”, ale uczyniono pewien krok w tym kierunku. Projekt nie określa tych umów nazwą „umów sieciowych”, ale tworzy samodzielną grupę składającą się z umowy agencji handlowej²⁹³,

²⁸⁰ Art. IV.A. 1:101 i n. DCFR.

²⁸¹ Art. IV.A. 1:203 DCFR.

²⁸² Art. IV.B. 1:101 i n. DCFR.

²⁸³ Art. IV.C. 1:101 i n. DCFR.

²⁸⁴ Art. IV.C. 1:101–1:103 DCFR.

²⁸⁵ Art. IV.C. 3:101 i n. DCFR.

²⁸⁶ Art. IV.C. 4:101 i n. DCFR.

²⁸⁷ Art. IV.C. 5:101 i n. DCFR.

²⁸⁸ Art. IV.C. 6:101 i n. DCFR.

²⁸⁹ Art. IV.C. 7:101 i n. DCFR.

²⁹⁰ Art. IV.C. 8:101 i n. DCFR.

²⁹¹ Zob. IV.D. 1:101 i n. DCFR.

²⁹² Art. IV.E. 1:101 i n. DCFR.

²⁹³ Art. IV.E. 1:301 i n. DCFR.

umowy franczyzowej²⁹⁴ i w końcu umowy o dystrybucję towarów²⁹⁵. Unormowanie tych umów zawiera znowu samodzielną część ogólną, poprzedzającą przepisy odnoszące się wyłącznie do danego typu²⁹⁶.

W projekcie Wspólnej Ramy Odniesienia nie udało się znaleźć odpowiedniego kryterium wyróżniającego umowy o świadczenie usług. Spowodowało to konieczność ustalenia relacji między umowami nazywanymi w projekcie umowami o świadczenie usług a umową zlecenia i trzema umowami „sieciowymi”. W rezultacie powstała stosunkowo skomplikowana struktura zachodzących na siebie „części ogólnych” i regulacji szczegółowych²⁹⁷. Jest to jednak model pozwalający na łatwiejsze stosowanie prawa do umów mieszanych i nienazwanych. W przypadku umów o świadczenie usług, mając na uwadze stopień ich skomplikowania, jest to interesująca droga rozwiązania licznych problemów stosowania prawa. Nie może to przesłonić faktu, że tekst projektu wymaga tu jeszcze starannej redakcji i usunięcia wielu zbędnych powtórzeń oraz generalizacji mających szersze znaczenie norm, ujętych tu jedynie jako regulacje wyjątkowe²⁹⁸.

W dalszej kolejności umieszczono umowę pożyczki²⁹⁹, po której następuje unormowanie odnoszące się do szeroko ujętych zabezpieczeń osobistych³⁰⁰. O miejscu w strukturze tych umów przesądza ich funkcja związana z finansowaniem transakcji i zabezpieczeniu tego finansowania. Katalog umów obligacyjnych (wyłączając w tym miejscu uregulowane osobno „powiernictwo” — *trust*) kończy umowa darowizny³⁰¹.

Projekt Wspólnej Ramy Odniesienia zawiera nowe ujęcie unormowania poszczególnych umów³⁰². Poprzez posłużenie się „małymi” częściami ogólnymi uniknięto części problemów związanych ze ścisłą typizacją umowy. Jednak regulacja tych umów nie została w wystarczającym stopniu zintegrowana z częścią ogólną prawa zobowiązań, a także nie uniknięto wielu powtórzeń. Gdyby powtórzenia te usunięto i odpowiednio uogólniono niektóre przepisy o charakterze wyjątkowym, można byłoby uniknąć braku transparentności obecnej struktury. Niemniej jest to model, który nie powinien być pominięty przy konstruowaniu nowoczesnego unormowania prawa umów.

²⁹⁴ Art. IV.E. 1:401 i n. DCFR.

²⁹⁵ Art. IV.E. 1:501 i n. DCFR.

²⁹⁶ Art. IV.E. 1:101 i n. DCFR.

²⁹⁷ Zob. H. Eidenmüller, F. Faust, H.Ch. Grigoleit, N. Jansen, G. Wagner, R. Zimmermann: *Der gemeinsame Referenzrahmen für das Europäische Privatrecht — Wertungsfragen und Kodifikationsprobleme*, JZ 2007, s. 529.

²⁹⁸ *Ibidem*, s. 529.

²⁹⁹ Art. IV.F. 1:101 i n. DCFR.

³⁰⁰ Art. IV.G. 1:101 i n. DCFR.

³⁰¹ Art. IV.H. 1:101 i n. DCFR.

³⁰² Zob. np. H. Eidenmüller, F. Faust, H.Ch. Grigoleit, N. Jansen, G. Wagner, R. Zimmermann: *Der gemeinsame Referenzrahmen...*, *op. cit.*, s. 529.

B. ZASADY *ACQUIS* (ACQP)

Celem przyświecającym sporządzeniu Zasad *Acquis* było usystematyzowanie obowiązującego *acquis communautaire* i w drodze uogólniania norm ujętych w prawie unijnym jako wyjątkowe, ale mających ze swojej natury walor powszechny, zbudowanie operatywnego systemu prawa umów³⁰³. Usystematyzowanie materii należącej tradycyjnie do części szczegółowej zobowiązań zostało tu przeprowadzone według innego niż tradycyjny modelu³⁰⁴. Było to konieczne ze względu na wskazaną już wyżej strukturę unormowań unijnych w obrębie prawa umów³⁰⁵. Nie regulują one w sposób tradycyjny typów umów, ale raczej starają się opisać sytuację, w której strona słabsza umowy powinna być chroniona, niezależnie od charakteru prawnego zastosowanego *in concreto* rodzaju czynności prawnej³⁰⁶. Jedynie dyrektywa o niezależnych agentach handlowych dookreśla typ umowy w sposób bardziej tradycyjny. Pozostałe dyrektywy z obszaru prawa umów, a zwłaszcza ochrony konsumenta, zbudowane są według tzw. podejścia problemowego (*problem approach*), opisując daną sytuację w sposób, który nierzadko „przecina” zastane typy umów, nie pozwalając na spójne wbudowanie tego rodzaju unormowania w dany typ umowy³⁰⁷.

Zasady *Acquis* zostały skonstruowane w ten sposób, aby móc pogodzić koncepcję systematyzacji obszernego tekstu prawnego z zachowaniem przynajmniej do pewnego stopnia zalet podejścia problemowego. Zostały one zbudowane według tzw. struktury lustra³⁰⁸. Cały tekst został podzielony na „małe” części ogólne i odpowiadające im „małe” części szczegółowe. Na tego rodzaju części ogólne została podzielona cała materia prawa umów. Te części to: przepisy wstępne (obejmujące także problematykę oświadczeń i formy)³⁰⁹, obowiązki przedkontraktowe³¹⁰, niedyskryminacja³¹¹, zawarcie umowy³¹², odstąpienie (odwołanie) umowy³¹³, klauzule niewyNEGOCJOWANE³¹⁴, treść i wykonanie zobowiązań³¹⁵ oraz naruszenia zobowią-

³⁰³ G. Ajani, H. Schulte-Nölke: *Preface* (w:) *Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group)*, Contract II — General Provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services, München 2009, s. xiii; G. Ajani, H. Schulte-Nölke: *Preface* (w:) *Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group)*, Contract I — Pre-contractual Obligations, Conclusions of Contract, Unfair Terms, München 2007, s. ix, x.

³⁰⁴ H. Schulte-Nölke, F. Zoll: *Structure and Values of the Acquis Principles: New features and their possible use for political purposes* (w:) *Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group)*, Contract II — General Provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services, Munich 2009, s. xxviii–xxvii.

³⁰⁵ *Ibidem*, s. xxvi.

³⁰⁶ *Ibidem*, s. xxv, xxvi.

³⁰⁷ N. Reich: *European Contract Law...*, *op. cit.*, s. 425.

³⁰⁸ Zob. wyżej.

³⁰⁹ Art. 1:101–1:103 ACQP.

³¹⁰ Art. 2:101–2:G–03 ACQP.

³¹¹ Art. 3:101–3:203 ACQP.

³¹² Art. 4:101–4:F–01 ACQP.

³¹³ Art. 5:101–5:C–02 ACQP.

³¹⁴ Art. 6:101–6:306 ACQP.

³¹⁵ Art. 7:101–7:H–16 ACQP.

zań³¹⁶. Do tych „części ogólnych” zawierających reguły przeznaczone do stosowania do wszystkich sytuacji kontraktowych w razie braku reguł szczegółowych zostały przyporządkowane reguły szczegółowe, modyfikujące reguły ogólne w zakresie specyficznych sytuacji, stwarzających konieczność wyjątkowej regulacji³¹⁷. Zasady *Acquis* przykładowo (nie było zamiarem Grupy *Acquis* wyczerpanie wszystkich przypadków sytuacji unormowanych unijnym prawem umów) wymieniają następujące sytuacje wymagające wprowadzenia, co najmniej w pewnym zakresie, reguł wyjątkowych: umowy zawierane poza lokalem przedsiębiorstwa³¹⁸, umowy o dostarczenie dóbr³¹⁹, umowy timesharingu³²⁰ (proponowalibyśmy przyjęcie w polskiej terminologii pojęcia „umowy o korzystanie z rzeczy podzielne w czasie”), umowy o świadczenie usług³²¹, umowy o podróż za cenę zryczałtowaną³²², umowy kredytu konsumenckiego³²³, umowy o świadczenie usług płatniczych³²⁴ i umowy agencji handlowej³²⁵. Każda z tych regulowanych sytuacji otrzymała odpowiednią literę, która poprzedza numerację każdej z części szczegółowych i pozwala łatwiej odnajdywać dany typ sytuacji kontraktowej.

W Zasadach *Acquis* nie można zatem znaleźć w jednym miejscu całościowego uregulowania danej umowy. Poszukujący rozwiązania problemu na przykład naruszenia zobowiązania w przypadku umowy o podróż za cenę zryczałtowaną znajdzie za to w jednym miejscu odpowiednią regulację kompleksowo ujmującą zarówno reguły ogólne naruszenia zobowiązania, jak i reguły stanowiące ich modyfikację ze względu na szczególne cechy danego stosunku prawnego. Jest to rozwiązanie, które w sposób łatwy pozwala na dalsze rozwijanie i uzupełnianie tekstu prawnego, bez konieczności naruszania jego konstrukcji. Jest to rozwiązanie strukturalne, które uwzględnia również rozwój technik informatycznych. Można sobie wyobrazić elektroniczny sposób prezentacji ustawy, gdzie pod przepisami ogólnymi zostaną umieszczone linki do przepisów regulujących w jakimś zakresie odmiennie szczególne sytuacje kontraktowe. Mogłoby to niezwykle ułatwić orientację w materii ustawowej.

³¹⁶ Art. 8:101–8:H01 ACQP.

³¹⁷ Artykuły rozpoczynające się od litery wskazują na wyjątkowy charakter danej normy, związanej z daną sytuacją kontraktową, zmieniający regułę ogólną.

³¹⁸ Art. 2:A–01, 5:A–01–5:A–03, 7:A–01, 8:A–01 ACQP.

³¹⁹ Art. 2:B–01, 7:B–01, 7:B–02, 8:B–01–8:B–07 ACQP.

³²⁰ Art. 2:C–01, 4:C–01, 5:C–01, 5:C–02 ACQP.

³²¹ Art. 2:D–01 ACQP.

³²² Art. 2:E–01, 4:E–01, 7:E–01–7:E–06, 8:E–01–8:E–04 ACQP.

³²³ Art. 2:F–01, 4:F–01 ACQP.

³²⁴ Art. 2:G–01–2:G–03, 7:G–01–7:G–25, 8:G–01–8:G–12 ACQP.

³²⁵ Art. 7:H–01–H–16, 8:H–01 ACQP.

C. PROJEKT INSTRUMENTU OPCJONALNEGO

Opublikowany ostatnio wstępny projekt instrumentu opcjonalnego³²⁶, tj. instrumentu prawnego, który może być wybrany przez strony, mimo że nie należy do porządku prawnego konkretnego państwa, nie kodyfikuje całości prawa umów. Jest jednak takiego prawa załącznikiem. Projekt instrumentu przewiduje część ogólną prawa umów³²⁷, która mogłaby się stosować do wszelkich stosunków umownych, jednakże pozbawioną norm odnoszących się do wykonania i naruszenia zobowiązania. W projekcie uregulowano umowę sprzedaży³²⁸ oraz formalnie osobno umowę o świadczenie usług³²⁹. Jednak instrument ma znaleźć zastosowanie jedynie do takiej umowy o świadczenie usług, która zostaje równocześnie zawarta między stronami umowy sprzedaży, i dotyczyć jej przedmiotu, co oznacza tym samym, że umowa o świadczenie usług nie stanowi samodzielnego typu umowy, tylko chodzi tu o sytuację umowy mieszanej³³⁰. Istnieje w tym aspekcie niespójność w samym projekcie powiązana z konstrukcją umowy mieszanej regulowanej w art. 3 i samodzielną regulacją umowy o świadczenie usług. Niemniej autorzy projektu słusznie dostrzegli konieczność uregulowania umowy sprzedaży i towarzyszącej jej „umowy o świadczenie usług” (a w rzeczywistości części tej samej umowy, wzbogaconej o świadczenie usługi), mając na uwadze rosnące znaczenie praktyczne tego rodzaju złożonych stosunków obligacyjnych.

D. WNIOSKI Z ANALIZY PROJEKTÓW EUROPEJSKICH

Mimo znaczących różnic występujących między przedstawionymi trzema projektami europejskimi, wykazują one również wiele cech wspólnych. Każdy z tych projektów, choć w różnym stopniu, zawiera bardziej otwartą regulację umów. Najbardziej elastyczne jest rozwiązanie przyjęte w *Zasadach Acquis*, w którym w ogóle zrezygnowano z typologii umów, zastępując je nowym systemem „lustrzanym”. Projekt Wspólnej Ramy Odniesienia przewiduje wprawdzie typy umów, ale łączy je w szeregu przypadków z małymi częściami ogólnymi, pozwalającymi na odejście od ścisłej typologii. Projekt instrumentu opcjonalnego przewiduje wprawdzie dość wąsko (zbyt wąsko) określony typ umowy sprzedaży, łącząc go jednak z umową o świadczenie usług, co pozwala na odpowiednie uelastycznienie systemu.

³²⁶ A European contract law for consumers and businesses: Publication of the results of the feasibility study carried out by the Expert Group on European contract law for stakeholders' and legal practitioners' Feedback: http://ec.europa.eu/justice/policies/consumer/docs/explanatory_note_results_feasibility_study_05_2011_en.pdf.

³²⁷ Art. 1–88 (części I–III) projektu.

³²⁸ Art. 89–149 (Part IV) of the Draft.

³²⁹ Art. 150–162 (część V) projektu.

³³⁰ Art. 150 projektu.

VII. ZAŁOŻENIA KONSTRUKCJI STRUKTURY CZĘŚCI SZCZEGÓŁWEJ ZOBOWIĄZAŃ PROJEKTU POLSKIEGO KODEKSU CYWILNEGO

A. UWAGI WSTĘPNE

Stając wobec zadania rekodyfikacji polskiego prawa cywilnego, należy dążyć do skonstruowania takiego modelu części szczegółowej zobowiązania, aby stanowił on strukturę ułatwiającą stosowanie i stanowienie prawa w dającej się przewidzieć przyszłości. Żyjemy w czasie gruntownej przemiany i kształtowania się gospodarki opartej nie tylko na nowych technologiach, ale także zorganizowanej w nowy sposób³³¹. Jest to o tyle trudny moment do budowania wielkich projektów kodyfikacyjnych, że nie sposób przewidzieć, jaki model gospodarki okaże się dominujący. Toczy się dyskusja o modelach zrównoważonego rozwoju gospodarki³³². Wyniki tej dyskusji nie pozostają obojętne dla projektowania nowych modeli prawa cywilnego. Jedno wydaje się coraz bardziej oczywiste. Klasyczna sprzedaż jako podstawowy model wymiany dóbr i wartości traci na znaczeniu³³³. W to miejsce wchodzi, odgrywając coraz większą rolę, umowy łączące prawo do korzystania z dóbr bez przeniesienia prawa własności powiązane ze świadczeniem usług oraz różnego rodzaju usługi³³⁴. Mieszany charakter umów staje się normą. Nawet w przypadku umów sprzedaży coraz częściej obok tradycyjnych obowiązków pojawiają się usługi lub uprawnienia do korzystania z określonych praw bez uzyskania pełnego prawa. Jest to coraz częstsze zjawisko w przypadku nabywania urządzeń wyposażonych w elektronikę. Gospodarka oparta na ekologii wymusza współpracę między producentem, sprzedawcą i nabywcą dóbr i usług także po zakończeniu okresu przydatności danego dobra (w oparciu o recykling).

Rozwój technologii każe patrzeć też w inny sposób na problem struktury ustawy. Można założyć, że ustawy w przyszłości będą konstruowane inaczej, to jest z uwzględnieniem możliwości stwarzanych przez informatykę. Można sobie wyobrazić, wspomnianą już w tej pracy, systematyzację tekstu prawnego przy wykorzystaniu hipertekstu — tekst ustawy może stawać się wielowarstwowy, ułatwiając w ten sposób łączenie poszczególnych elementów — części ogólnej z poszczególnymi elementami części szczegółowej. Jest oczywiste, że na obecnym etapie jest przedwczesne dostosowywanie tekstu tylko do takiego sposobu prezentacji, ale sposób ten też należy mieć na uwadze.

³³¹ Przyp. 6.

³³² Zob. <http://www.mg.gov.pl/Gospodarka/Zrownowazonorozwoj/Strategia+Lizbonska>; zob. także D. Kiełczewski: *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*, 2009, na stronie: http://biblioteka.wse.edu.pl/wse/userfiles/file/publikacje_pdf/Od_koncepcji_do_ekorozwoju.pdf.

³³³ Zob. wyżej.

³³⁴ Zob. wyżej.

Powinno się zatem dążyć do takiego skonstruowania części szczegółowej zobowiązań, aby uwzględniała ona:

- rosnące znaczenie świadczenia usług;
- zanikanie umów o jednoznacznej typologii;
- zmniejszanie znaczenia umowy sprzedaży;
- rosnące znaczenie umów o korzystanie z rzeczy i praw bez uzyskania pełnego tytułu (własności);
- kształtowanie wielopodmiotowych i wielostronnych relacji umownych, niemieszczących się w kategorii spółek (*networks*);
- nowe ukształtowanie przepisów części ogólnej, w szczególności przepisów o wykonaniu i naruszeniu zobowiązań, opartych na rezygnacji ze ścisłej typologii przypadków naruszenia zobowiązania — przepisy części ogólnej powinny okazać się bardziej „przystające” do zróżnicowanych typów stosunków umownych;
- konieczność zachowania funkcji części szczegółowej zobowiązań polegającej na obniżaniu kosztów transakcyjnych przez proponowanie gotowych modeli relacji umownych;
- konieczność ukształtowania systemu jako możliwie otwartego, tzn. pozwalającego na stosunkowo łatwe jego rozwijanie i dostosowywanie do zmieniającego się prawa unijnego;
- konieczność określenia grup sytuacji wymagających ochrony jednej strony umowy, na przykład konsumenta, skonstruowane w sposób kompatybilny z technikami legislacyjnymi Unii.

B. PROPOZYCJA STRUKTURY

W kształtowaniu zorientowanej na przyszłość struktury części szczegółowej zobowiązań należy się raczej oprzeć na modelach projektu Wspólnej Ramy Odniesienia i na Zasadach *Acquis*, próbując łączyć elementy tzw. struktury lustra³³⁵ z tworzeniem grup umów³³⁶. Definicje poszczególnych typów umów powinny być sformułowane w sposób stosunkowo ogólny, odchodząc od ścisłej klasyfikacji³³⁷. Ustawodawca powinien się skoncentrować na uregulowaniu wyjątków od zasad ogólnych, precyzyjnie pokazując, w jaki sposób w przypadku szczególnej postaci umowy należy zmodyfikować zasady ogólne. Przepisy powinny być formułowane nie jako w pełni samodzielne jednostki redakcyjne, ale w ścisłym nawiązaniu do przepisów części ogólnej, jako wyjątki od reguł głównych, nie powtarzając całych

³³⁵ Zob. wyżej.

³³⁶ Zob. K. Larenz: *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, s. 466 i n.

³³⁷ Krytycznie o idei wprowadzania dalszych typów umownych zob. W. Fikentscher, A. Heinemann: *Schuldrecht*, Berlin 2006, § 10, nb 58.

fraz przepisów, ale tylko podając tę treść normatywną, która wprowadza odmienność³³⁸. Redagując przepisy ogólne dotyczące wykonania i naruszenia zobowiązań, starano się sformułować je na tyle pojemnie, aby w jak najmniejszym stopniu istniała konieczność wprowadzenia reguł szczegółowych dla danych rodzajów stosunków umownych³³⁹.

Poniżej przedstawiamy strukturę propozycji nowego ujęcia części szczegółowej zobowiązań. Składa się ona z trzech zasadniczych części. Część pierwsza (roboczo określona jako A) zawiera regulację katalogu grup umów i poszczególnych zagadnień w ramach tych grup wyróżnionych, część druga (oznaczona jako B) reguluje szczególne sytuacje wymagające ochrony słabszej strony, natomiast część trzecia zawiera wzory powszechnie, czy najczęściej zawieranych umów w stosunkach między osobami prywatnymi lub z udziałem drobnych przedsiębiorców.

W ramach części pierwszej w miarę potrzeby każda grupa umów została podzielona na przepisy wspólne, a następnie wyodrębniono podstawowe zagadnienia, w ramach których przy redakcji przepisów należy zbadać, czy istnieje konieczność wprowadzenia wyjątków od zasad przewidzianych w przepisach ogólnych (to jest zawartych w projekcie części ogólnej kodeksu cywilnego lub projekcie części ogólnej zobowiązań). Na obecnym etapie prac nie można jeszcze ocenić, czy w każdym wypadku konieczne jest przewidzenie tego rodzaju wyjątków, a jeżeli tak, to jakich dokładnie zagadnień mają one dotyczyć. Pierwszą grupę części A stanowią umowy o świadczenie usług, których regulacja obok przepisów wspólnych (stanowiących o definicjach, obowiązkach informacyjnych przedkontraktowych i kontraktowych³⁴⁰, zawarciu umowy³⁴¹, spełnieniu świadczenia³⁴², naruszeniu zobowiązania i jego skutkach³⁴³, zakończeniu stosunku prawnego) ma obejmować odmienności w stosunku do pojemnie sformułowanych przepisów części ogólnej. W ramach umów o świadczenie usług zostały wstępnie wyróżnione strukturalnie przepisy szczególne ze względu na przedmiot świadczenia³⁴⁴ oraz ze względu na nieodpłatny charakter umowy³⁴⁵. Kolejną grupą to umowy o korzystanie z rzeczy lub prawa, do której oprócz przepisów

³³⁸ Zob. D. Medicus: *Allgemeiner Teil...*, *op. cit.*, § 5, nb 31.

³³⁹ Zob. F. Zoll (w:) I. Karasek, I. Karwala, D. Mróz, M. Pecyna, J. Pisuliński, A. Rachwał, M. Spyra, U. Walczak, K. Wyrwińska, M. Wyrwiński, F. Zoll: *Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań. Projekt z uzasadnieniem pod kierunkiem Jerzego Pisulińskiego i Fryderyka Zolla*, red. M. Pecyna, Kraków 2009, s. 33, a także M. Pecyna, F. Zoll: *Krótkie uzasadnienie zbiorcze projektu „Treść, wykonanie i skutki naruszenia zobowiązania”*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2010, nr 4, s. 116.

³⁴⁰ W każdym przypadku obowiązków informacyjnych w ramach danej grupy umów chodzi o obowiązki, które mają charakter szczególny względem tych, które zostały uregulowane w części ogólnej zobowiązań. Zob. projekt obowiązków informacyjnych oraz uzasadnienie tego projektu przygotowanego przez M. Pecynę i F. Zolla, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2010, nr 4, s. 69–75. Projekt ten jest przedmiotem prac w ramach KKPC.

³⁴¹ Uregulowania szczególnie względem ogólnego reżimu zawartego w części ogólnej zobowiązań, np. kwestii dotyczącej ustalania wynagrodzenia.

³⁴² Chodzi o szczególne, względem określonego w projekcie części ogólnej zobowiązań, sposoby spełnienia świadczenia.

³⁴³ Zasada podobna jw.

³⁴⁴ Oznaczone roboczo jako I–b.

³⁴⁵ Oznaczone jako I–c.

wspólnych³⁴⁶ należą przepisy szczególne ze względu na odpłatne przeniesienie prawa³⁴⁷, ze względu na nieodpłatne przeniesienie rzeczy lub prawa³⁴⁸, przepisy szczególne dla umów o odpłatne korzystanie z rzeczy lub prawa bez przeniesienia pełnego prawa³⁴⁹, dla umów o nieodpłatne korzystanie z rzeczy lub prawa bez przeniesienia pełnego prawa³⁵⁰. Kolejną grupę (III) stanowią umowy o świadczenie usług powiązane z trwałym lub czasowym oddaniem rzeczy lub prawa do korzystania, w której konieczne jest określenie wspólnego zastosowania reżimów właściwych dla umów o świadczenie usług (grupa I) oraz umów o korzystanie z rzeczy lub prawa. Następna grupa (IV) obejmuje zabezpieczenia osobiste, zawierając przepisy wspólne³⁵¹ oraz regulując ponadto charakter zabezpieczeń (akcesoryjne³⁵² i nieakcesoryjne³⁵³). W piątej grupie ujęte zostały umowy aleatoryjne, w tym renty³⁵⁴, dożywocie³⁵⁵ oraz ubezpieczenie³⁵⁶. Kolejną grupą to umowy o ustalenie treści stosunku prawnego (ugoda³⁵⁷ oraz uznanie długu³⁵⁸). Nową propozycję w stosunku do obowiązującej regulacji kodeksowej stanowi także grupa VII określona jako umowy sieciowe (*networking*) z rozbudowaną strukturą przepisów wspólnych charakterystycznych dla tej kategorii stosunków prawnych, a ponadto obejmująca przepisy szczególne dla umowy dystrybucyjnej³⁵⁹, umowy franczyzowej³⁶⁰, agencję handlową³⁶¹, a także umowę tzw. spółki cichej³⁶². Ostatnią grupę w ramach omówionej części pierwszej stanowi umowa spółki cywilnej. Druga część proponowanego modelu struktury części szczegółowej zobowiązań (roboczo oznaczona jako B) obejmuje wspomniane wyżej przypadki (sytuacje, a nie typy umów), ze względu na które konieczne jest zapewnienie przez ustawodawcę szczególnej ochrony słabszej stronie stosunku umownego, a które to w dotychczas obowiązującym stanie prawnym stanowiły głównie regulację pozakodeksową. Jak wyżej zostało wspomniane, nie jest uzasadnione utożsamianie przedmiotu regulacji poszczególnych dyrektyw unijnych z typologią umów (jak to zostało uczynione w niektórych systemach prawnych), bowiem regulują one pewne sytuacje rynkowe, które wymagają interwencji i zrównania ochrony słabszej strony umowy (głównie konsumenta) w różnych porządkach

³⁴⁶ Oznaczone jako II-a.

³⁴⁷ Oznaczone jako II-b.

³⁴⁸ Oznaczone jako II-c.

³⁴⁹ Oznaczone jako II-d.

³⁵⁰ Oznaczone jako II-e.

³⁵¹ Oznaczone jako IV-a.

³⁵² Oznaczone jako IV-b.

³⁵³ Oznaczone jako IV-c.

³⁵⁴ Oznaczone jako V-b.

³⁵⁵ Oznaczone jako V-c.

³⁵⁶ Oznaczone jako V-d.

³⁵⁷ Oznaczone jako VI-c.

³⁵⁸ Oznaczone jako VI-b.

³⁵⁹ Oznaczone jako VI-b.

³⁶⁰ Oznaczone jako VII-c.

³⁶¹ Oznaczone jako VII-d.

³⁶² Oznaczone jako VII-e.

krajowych. Do tej grupy zaliczone zostały następujące sytuacje: zawarcie umowy poza lokalem przedsiębiorstwa lub na odległość, kredyt konsumencki, korzystanie z nieruchomości podzielne czasem (*timesharing*), podróż za cenę zryczałtowaną, ochrona lokatorów, ochrona nabywców lokali mieszkalnych lub domów jednorodzinnych. Można zwrócić uwagę na podstawie powyższego wyliczenia, że do tej grupy nie została zaliczona sprzedaż konsumencka, chociaż stanowi ona przedmiot odrębnej dyrektywy unijnej i stanowi o sytuacji, w której przyznana została szczególna ochrona konsumentowi. Brak tej sytuacji w części B związany jest z funkcją dyrektywy o sprzedaży konsumenckiej³⁶³, która wykraczała poza jedynie ochronę konsumenta, ale stanowiła podstawę do formułowania europejskiej regulacji dotyczącej naruszenia zobowiązania i jego skutków i stała się również punktem odniesienia dla projektu kodeksu cywilnego w zakresie wykonania i skutków naruszenia zobowiązania³⁶⁴. Podobna sytuacja ma miejsce z regulacją niedozwolonych postawień oraz wzorców, która została umieszczona w projekcie części ogólnej zobowiązań³⁶⁵.

Nowatorskie rozwiązanie, również z punktu widzenia techniki legislacyjnej, stanowi propozycja wprowadzenia do kodeksu wzorów umów powszechnie zawieranych. Nie jest to niezbędna część regulacji, choć warta dyskusji o zasadności jej wprowadzenia. Zaproponowana struktura w ramach części A i B stanowić ma w założeniu techniczno-legislacyjne remedium na niedostatki obecnie obowiązujących rozwiązań oraz otwierać kodeks cywilny na konieczność ewentualnych uzupełnień bez naruszania jego systemu, chociaż odchodzi od przedstawienia modeli umów, które ustawodawca uznaje za zgodne z regulacją prawną i tym samym dopuszczalne w obrocie bez zagrożenia ich podważenia bez istnienia szczególnych okoliczności. Dlatego właśnie oraz w celu zachowania informacyjnej i „wychowawczej” funkcji prawa³⁶⁶, proponujemy zredagowanie kodeksowych wzorów umów powszechnie zawieranych (np. sprzedaż, najem lokalu (z wyróżnionym rodzajem lokalu mieszkalnego), pożyczka, użyczenie, renta, przechowanie), przy których strony zwykle nie korzystają z pomocy prawnej, a są na tyle istotne w obrocie, że powinny znaleźć odzwierciedlenie w takim ustawowym wzorze. Część poświęcona tym wzorom umów nie miałaby rzecz jasna charakteru imperatywnego i strony mogłyby taki wzór modyfikować stosownie do okoliczności danego przypadku, ale zastosowanie tego wzoru stwarzałoby domniemanie zgodności z prawem zawartej na jego podstawie umowy. Naszym zdaniem we współczesnej sytuacji gospodarczo-społecznej, szybkości i sposobu zawierania określonych umów, takie wzory mogły-

³⁶³ Dyrektywa 1999/44/EC Parlamentu i Rady z dnia 25 maja 1999 r. o niektórych aspektach sprzedaży konsumenckiej oraz związanej z nią gwarancji (OJ L 171).

³⁶⁴ Zob. M. Pecyna (w:) I. Karasek, I. Karwala, D. Mróz, M. Pecyna, J. Pisuliński, A. Rachwał, M. Spyra, U. Walczak, K. Wyrwińska, M. Wyrwiński, F. Zoll: *Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań...*, *op. cit.*, s. 331, a także M. Pecyna, F. Zoll: *Krótkie uzasadnienie zbiorcze projektu...*, *op. cit.*, s. 135.

³⁶⁵ Należy zastrzec, że prace nad częścią ogólną zobowiązań wciąż są w toku.

³⁶⁶ Zob. także L. Petrażycki: *Wstęp do nauki polityki prawa*, Warszawa 1965, s. 29 i n.

by wzmocnić bezpieczeństwo obrotu i zapewnić dochowanie zasady słuszności w stosunku prawnym między stronami. Byłyby to wzory umów, które są typowo zawierane w stosunkach powszechnych, z reguły bez udziału prawnika, a służące zaspokojeniu potrzeb ludności. Przyczyniałyby się to do istotnego obniżenia kosztów transakcyjnych, gwarantując jednocześnie prawną skuteczność zawartej transakcji. Tego rodzaju wzory składałyby się z norm nowego rodzaju. Byłyby to normy o charakterze opcjonalnym, tzn. obowiązujące jedynie wtedy, gdy strony dokonają wyboru danego wzorca. Ustawowa gwarancja niewadliwości w ten sposób zawartej umowy działałaby jedynie wtedy, gdy umowa w całości zostałaby oparta na ustawowym wzorze na podstawie wyboru stron. Gdyby takie rozwiązanie zostało zaakceptowane, powstałaby kwestia do rozstrzygnięcia, czy i w jakim zakresie przyjęty przez ustawodawcę wzór umowy oddziaływałby na wykładnię innych przepisów prawa, w szczególności klauzul generalnych, i służyłby jako instrument doprecyzowujący granicę swobody umów. Kwestia wymagałaby także ustawowego uregulowania.

PROPONOWANA STRUKTURA CZĘŚCI SZCZEGÓŁOWEJ ZOBOWIĄZAŃ

Część A. Grupy umów

I. Umowy o świadczenie usług

I-a. Przepisy wspólne

1. Definicje
2. Obowiązki informacyjne (przedkontraktowe i kontraktowe)
3. Zawarcie umowy³⁶⁷
4. Spełnienie świadczenia
5. Naruszenie zobowiązania i jego skutki
6. Zakończenie stosunku umownego

I-b. Przepisy szczególne ze względu na przedmiot świadczenia

1. Wytworzenie, przerobienie lub zniszczenie materialnego produktu
2. Budowa, remont lub zburzenie budowli
3. Wykonanie prac projektowych
4. Udzielenie informacji lub porady
5. Świadczenie usług medycznych
6. Zawarcie czynności prawnej na rachunek zleceniodawcy
7. Pośrednictwo
8. Przechowanie
9. Usługi finansowe

³⁶⁷ Chodzi np. o szczególne uregulowania dotyczące ustalania wynagrodzenia.

- a) Przepisy wspólne
 - (i) Szczególne obowiązki informacyjne i konsultacyjne
- b) Umowy związane z przechowywaniem środków pieniężnych
- c) Umowy o finansowanie pod tytułem zwrotnym
- d) Świadczenia płatnicze

I-c. Przepisy szczególne ze względu na nieodpłatny charakter umowy
Ograniczenia odpowiedzialności

II. Umowy o korzystanie z rzeczy lub prawa

II-a. Przepisy wspólne

- 1. Definicje
- 2. Obowiązki informacyjne (przedkontraktowe i kontraktowe)
- 3. Zgodność świadczenia z umową

II-b. Przepisy szczególne ze względu na odpłatne przeniesienie rzeczy lub prawa

- 1. Obowiązki stron ze względu na przedmiot świadczenia
- 2. Zastrzeżenie dodatkowych uprawnień
 - a) Prawo odkupu
 - b) Prawo pierwokupu

II-c. Przepisy szczególne ze względu na nieodpłatne przeniesienia rzeczy lub prawa

- 1. Ograniczenia odpowiedzialności
- 2. Szczególne sposoby zakończenia stosunku prawnego
 - a) Uprawnienie do odwołania umowy
- 3. Szczególne obowiązki przysporzonego
 - a) Świadczenia alimentacyjne

II-d. Przepisy szczególne dla umów o odpłatne korzystanie z rzeczy lub prawa bez przeniesienia pełnego prawa

- 1. Wynagrodzenie
 - a) Ustalenie wysokości wynagrodzenia
 - b) Czysz
- 2. Uprawnienia i obowiązki stron dotyczące przedmiotu umowy
- 3. Zakończenie stosunku prawnego
- 4. Obowiązki i uprawnienia stron po zakończeniu stosunku prawnego
- 5. Rozszerzony skutek umowy
- 6. Oddanie przedmiotu umowy do korzystania osobom trzecim
- 7. Uprawnienie do pobierania pożytków
- 8. Zastaw ustawowy

II-e. Przepisy szczególne dla umów o nieodpłatne korzystanie z rzeczy lub praw bez przeniesienia pełnego prawa

1. Ograniczenia odpowiedzialności osoby oddającej rzecz lub prawo do korzystania
2. Zaostrzenie odpowiedzialności biorącego rzecz lub prawo do korzystania

III. Umowy o świadczenie usług powiązane z trwałym lub czasowym oddaniem rzeczy lub prawa do korzystania

1. Zastosowanie regulacji zawartej w części I i II
2. Wpływ naruszenia zobowiązania dotyczącego jednego rodzaju świadczenia na drugie

IV. Umowy związane z zabezpieczeniem roszczeń — zabezpieczenia osobiste

IV–a. Przepisy wspólne

1. Definicje
2. Obowiązki informacyjne
3. Niesubsydiarność

IV–b. Zabezpieczenia akcesoryjne

IV–c. Zabezpieczenia nieakcesoryjne

V. Umowy aleatoryjne

V–a. Przepisy wspólne

V–b. Renta

V–c. Umowa dożywocia

V–d. Ubezpieczenie

VI. Umowy o ustalenie treści stosunku prawnego

VI–a. Przepisy wspólne

VI–b. Uznanie długu

VI–c. Ugoda

VII. Umowy sieciowe (*networking*)

VII–a. Przepisy wspólne

1. Szczególne zasady lojalności kontraktowej
 - a) Lojalność stron
 - b) Lojalność wewnątrz sieci
2. Transparentność w ramach struktury sieciowej dla osób trzecich

VII–b. Umowy dystrybucyjne

VII–c. Umowy franczyzowe

VII–d. Agencja handlowa

VII–e. Umowa spółki cichej

VIII. Umowa spółki cywilnej

Część B. Szczególna ochrona słabszej strony umowy

I. Zawarcie umowy poza lokalem przedsiębiorstwa lub na odległość

II. Kredyt konsumencki

**III. Korzystanie z nieruchomości na podstawie praw podzielnym czasem
(*timesharing*)**

IV. Podróż za cenę zryczałtowaną

V. Ochrona lokatorów

VI. Ochrona nabywców lokali mieszkalnych lub domów jednorodzinnych

Część C. Wzory powszechnie zawieranych umów³⁶⁸

I. Sprzedaż

II. Najem lokalu

1. Najem lokalu użytkowego

2. Najem lokalu mieszkalnego

III. Pożyczka

IV. Użyczenie

V. Przechowanie

MARLENA PECYNA, FRYDERYK ZOLL

THE PRINCIPLES OF THE DRAFT OF THE SPECIFIC PART
OF THE LAW OF OBLIGATIONS. IN THE PROCESS OF SEARCHING
FOR THE NEW MODEL

S u m m a r y

This paper presents a proposal for the new approach in the process of regulating the specific part of the law of obligations. The authors are start with the assumption that the existing way of governing contracts is not sufficient. It is necessary to acknowledge the growing relevance of the services and declining position of the contract of sale. This shift

³⁶⁸ Przedstawione niżej wyliczenie ma charakter jedynie przykładowy.

needs to be reflected in the new structure. It is also necessary to adjust the proposed structure to the specifics of the law of the European Union. The *acquis communautaire* in the area of the contract law does not stipulate the classical contracts but certain situations where the protection of the weaker party is required. In the *acquis*, even the contract for package travel is not a typical type of contract, but rather description of certain situations which activate the application of the protective tools.

The paper presents the structures of the contract's regulations in numerous codifications. It also analyzes the recent European drafts, such as DCFR, the Acquis Principles and the proposal for the Common European Sales Law (Optional Instrument). It presents the approach inspired by the "mirror structure of the Acquis Principles". The essence of this approach is to provide only those rules that are evidently modifying the provisions of the general parts of the codes. It does not address the "essentialia negotii" of the contracts but rather tries to provide an "open" structure that is easy to be developed. The contracts, however, are divided into certain groups. In the second part of the paper the special situations are presented where the protection of the weaker party is required. Authors also suggest developing statutory standard terms on specific contracts, commonly used in practice, with the legal guarantee of their correctness and validity. This would serve as an instrument replacing the missing types of contracts in the traditional sense without reintroducing the inflexible typology.